

Myšlenka československá churaví.

V desátém roce samostatnosti vypadáme trochu rozháraně. Hlavně na Slovensku jsou poměry neutěšenější, než by si přáli i skeptikové. Živly, kterým napravila sebevědomí současná konservativní politická konstelace, dostatečně se přičinily o to, aby nasely rozbroj i tam, kde ho snad dosud nebylo. Hlavně ovšem se přičinují o to, aby idea československé jednoty byla podryta a aby rozkol, pro nás v minulosti tak osudný, stal se definitivním.

Snaha odůvodnit rozpor a rozdíl mezi Čechy a Slováků i vědecky a historicky se uplatňuje stále mocněji. Formy tohoto snažení jsou dostatečně známy a netřeba se jimi podrobněji zde zabývat. Vzpomeňme jen, že dnes činí se rozdíl i tam, kde jich nebylo, že na př. místo dosavadního »zase« se zavádí »zasa« a místo »prevrat« se zavádí »prie vrat«; vzpomeňme jen, že na všech stranách s láskou hledají se rozdíl a zakrývají se věci společné a jednotné. Je zde prostě úmysl jediný: dokončiti rozkol, kdysi Štúrem zahájený, znehodnotiti či zbourati všechno, co dosud nás pojilo, a ze státu, původně jako jednotný myšleného, udělati jakousi unii, jakýsi dualismus, kde snaha odstředivá by měla převládati. Tato snaha je příliš vážná, abychom ji mohli přehlížeti.

Každý stát musí míti nějakou ideu, která dává náplň jeho životu. Existence státu není pouhým stavem živočišným. Vůdčí ideou národa českého v době jeho poroby byla samostatnost. Snad celý život český považoval tuto ideu za nejvyšší. Podobně i projevy národa slovenského sjednocovaly se v touze po svobodě; jen tam, kde idea svobody se uplatňovala, možno mluvit o slovenském duchovním životě.

Situace se však změnila, když oba naše národy se spojily, osvobozeny, v jediný celek.

Samostatnost u obou znamenala zakončení minulosti, splnění národního ideálu. Cíle bylo dosaženo — třeba jíti nyní dále. Ani stát samostatný bez nějaké vůdčí idey nemůže existovati. Samostatnost není nečinnost, ona jest bez mravní hodnoty, není-li naplněna ideou další a vyšší. Samostatnost a svoboda stanou se skutečností, nemohou býti samy sobě účelem, ale jen prostředkem k dalšímu postupu. Hledání tohoto dalšího cíle jest obdobím krise, kterou již deset let prožíváme. Uspořádání domácích záležitostí sice nás zaujalo do značné míry, ale touha po vůdčí myšlence naší státní existence neustává.

Hle, jedna z ideí, jež mohou naplnit život samostatného státu: idea jednoty československé. To je dílo tvořivé. Napravení minulosti. Rozběh do budoucnosti.

Vím, že vydati tuto víru dnes se na Slovensku nedoporučuje. Mluvit o československosti není tu považováno za nic pěkného. Věřiti v ideu československého národa vzbuzuje úsměv, u jedněch lítostný, u druhých pohrdavý. A přece: bez této idey nedovedeme udržeti to, co máme. Nesmíme otupěti ani zlostejněti k této myšlence. Vzdáme-li se ideálu jednoty, vzdáme se i

mravního základu, na němž tento stát byl vybudován. Řeklo se přece: stát Čechoslováků — není-liž pravda? Nebudeme-li věřiti v jednotu československou, nebude-li úsilovně hledati to, co nás spojuje, a nikoliv to, co nás rozdvojuje, potom nemá smyslu ani existence této republiky. Postavíme-li se na stanovisko dvou národů, stavíme se současně na stanovisko dvou států. Stát, v němž by se bila idea česká s ideou slovenskou, může býti držen pohromadě jen násilím.

Jestliže dnes na Slovensku pozorujeme silné hnutí pro autonomii, jež má v pozadí naprostý rozkol a rozdvojení, nemůžeme se na to dívat jako na zjev neškodný. Nemluvíme o těch, kteří to myslí s autonomií poctivě, ale o těch, kterým je jen maskou rozkolu. Zdá se, bohužel, že je jich více. O tom se musí volat, o tom se musí křičet. Idea československé jednoty stojí po desíti letech hůře než před nimi. Nedovedli jsme pro ni nic udělat. Jak je to nebezpečné, cítíme více my na Slovensku než se cítí v Praze. Někteří lidé theoretisují o výhodách autonomie pro stát. Ale ta touha po autonomii, jaká bouří na Slovensku, nevyplývá z idey celostátní, nýbrž z idey protistátní. Je nutno z blízka znát její vznik a její cíl.

Boj proti rozkolové autonomii není bojem proti Slovákům. Poměry vykristalisovaly u nás už tak, že o jednom etnografickém národě československém hovořiti se nedá. Ano, jsme zatím národy dva: Češi a Slováci. Nepřiznatí si to, znamenalo by strkati hlavu do písku. Ale oba tyto národy, které se jen okolnostmi historického vývoje rozdělily, musí míti jedinou vůdčí ideu, řekněme jedinou státní ideu, a to jest právě idea jednoty, idea československá. Cílem naší společné existence v jednom státě musí býti idea jednoty, idea československosti nejen politické, ale i kulturní a národní. Nedojdeme-li k tomuto chápání, potom zůstane nám jen dvojí možnost: buď rozchod anebo vláda silnějšího.

Mluvíme zde o věci, která se snad nedotýká přímo zájmů stran. Snad právě proto je tu tak málo usilování. Ale kdyby naše strany dovedly správně vidět perspektivu, přestaly by na nějakou dobu se starat o většinu jiného, co je nyní zajímavé, a vrhly by se sem s plnou energií. Tady na Slovensku dostává člověk chvílemi už mrazení.

B. Müller.

P O Z N Á M K Y

Literární aféra.

Kritik a básník M. Rutte žaluje kritika a básníka A. M. Píšu, a ač veřejnost je značně méně znervosněna a vzrušena touto aférou, než se domnívají přímí účastníci, přece už dlouhé debaty v novinách učinily z ní do jisté míry věc veřejného zájmu.

Co se stalo? Pan A. M. Píša napsal o Ruttově lyrické sbírce »Měsíčná noc« kritiku, která má plno nevybíravých výrazů. Citujme některé z nich: »nestydaté opisuje«, »robustní pytlák v cizích revírech«, »vyluptuje«, »bankrot literární počestnosti«.

Pan Rutte podal žalobu pro urážku na cti. A nyní kde kdo uvažuje, měl-li právo tak činiti a neohrožuje-li se tím svoboda kritiky. Jako obyčejně, věc se také hrozně zamotá, že z ní pak nikdo není moudrý.

Pan dr. O. Fischer si získal tu zásluhu, že veřejně řekl, jak se mu protiví sladký čoud kadidla, které klika p. Rutteho páčila k jeho počtě ještě dříve, než knížka vyšla. (Tento obřad byl ovšem vykonán v »Rozpravách Aventina«, kam se takové úkony znamenitě hodí.) Pan dr. Fischer předpokládá, že právě toto kamarádké pochlebování pohoršilo p. Pišu a přimělo ho ke kritice tak ostré. Naše stanovisko ke kamarádké kritice je, doufáme, dosti známo, a měl by nám tedy býti čin páně Pišův, rozhánějící oblaka kadidla, velmi sympatický. Ale nedáme se v posuzování věsti jen touto sympatií.

Většina těch, kdo o aféře psali, obrátila se proti p. Ruttemu, vyčítají mu, že ohrožuje svobodu kritiky. V tom bychom se tedy chtěli p. Rutteho trochu zastat. Svoboda kritiky nemůže pozůstat v tom, bude-li dovoleno podle libosti užívat slova jako jsou vykrádání, nestoudnost, nepočetnost, lupičství, zlodějství atd. Svobodná kritika se může obejít i bez takových slov, a nic při tom neslevit se svého stanoviska. Není to ještě ohrožování kritické svobody, dovolává-li se někdo soudu proto, že mu druhý vynadal loupežníků, nestydů a nepoctivců. Nechce-li si p. Rutte nechat líbit takové titulatury, je to jeho věc, do které mu nikdo nemá právo mluvit. Nám tedy se nezdá, že se zde hraje o svobodu kritiky; je přece možno i nejděmšitější kritiku napsati tak, aby výrazy nespádaly hned pod zákon. Mnohokrát byste měli nejsvětější pravdu na světě, kdybyste o někom napsali, že je osel; přes to soud nemohl by než vás odsoudit. Zdá se nám, že výrazy, jichž p. Piša užil, znamenají před chladným zrakem zákona kvalifikovanou urážku na cti, a je jedině věcí p. Rutteho, dožaduje-li se od zákona potrestání. Svobody kritiky se proces nebude dotýkati: p. Piša by byl mohl napsati kritiku o nic méně odmítavou, a nehrozilo by mu žádné soudní potahování, kdyby jen byl opatrnější ve výběru slov. Soudce nemůže odsoudit p. Pišu pro nepřívznivou kritiku, ale může ho odsoudit pro užívání slov nepoctivost, lupičství, nestydatost; soudci je jedno, vyměnili-li tato slova mezi sebou kritikové nebo hokyně. Nepůjde o věc, ale o výrazy.

Je tedy v tom horlení pro svobodu kritiky, které se nyní ozývá, mnoho planého. Obáváme se ovšem, že p. Rutte soudní projednání svého případu přečnuje. Soud mu může dát jen občanskou, ne literární satisfakci. Pan Rutte se domnívá, že tiskový soud s bůh ví jakou péčí a touhou po pravdě ujme se té věci. To si myslí mnoho lidí, kteří ještě neměli žádný proces na podkladě tiskové novely. Prorokujeme p. Ruttemu, že se zklame: soud bude se snažit věc smířit, a nepodaří-li se to, vynese rozsudek zcela mechanicky, jako kdyby nešlo o literáty, ale o kohokoliv jiného; pravá podstata sporu, do jaké míry je či není p. Rutte pod vlivem poetistů, se ovšem neobjasní. Pan Rutte nemůže dostati od soudu jinou satisfakci a ochranu než takovou, kterou dal soud p. Márovi proti p. Pečírskovi. Nečetli jsme knížky p. Ruttovy a nemůžeme sami posoudit povahu věci. Zdá se nám ovšem, že mluvíti o »nestoudném opisování« je něco jiného než mluvíti o vlivech; vlivy lze leckdy velmi těžko dokázat; jestliže však někdo nejen opisuje, nýbrž dokonce nestoudně opisuje, pak už nejde o pouhé vlivy, a myslíme, že by se věc dala snadno prokázat otisknutím obou textů proti sobě. Považujeme za chybu, že p. Piša nic takového neucinil. Jen literární kritika, ne soud, může zjistit, stojí-li p. Rutte opravdu a do jaké míry pod vlivem poetistů. Radíme proto p. Ruttemu, aby od soudu očekával pouze očistu své občanské, nikoliv také literární cti. To ostatní musí si probíjet jinak a jinde.

Zase slovanská politika.

Pan dr. Kramář opět jednou napsal — nevíme jestli už stý nebo dokonce dvoustý — úvodník do »Národních listů« o slovanské politice. To právě, slovanskost, prý chybí naší zahraniční politice; máme se opírat o slovanské Rusko, neboť jen to může zabezpečit naši posici; všechno ostatní je klam a maml.

S p. drem Kramářem je to už k uzoufání. Po deset let nepřestává mluvit o slovanské politice, ale neřekne, jak a s kým se ta slovanská politika má provádět. Mluví o tom, že se máme opírat o slovanské Rusko, ale nevyloží, kde hledat to slovanské Rusko, když jediné skutečné dnešní Rusko je ne slovanské, nýbrž komunistické a na slovanskou myšlenku — s odpuštěním — kašle. Na p. Kramáře by byl jediný, ale za to velmi důkladný trest: udělat ho zahraničním ministrem a nechat ho, aby se pokoušel o svou slovanskou politiku a o opírání o slovanské Rusko. Odepřel by nepochybně ze svého úřadu za krátkou dobu zcela vyčerpán. Bohužel si stát nemůže dovolit tak luxusní způsob trestu. Musíme si uvědomit, že všechno to horování o slovanské politice není v dnešních poměrech víc než slova, slova, slova, a že tomu chybí jakýkoliv reální podklad. Z celé slovanské politiky prakticky nám zbývá jen spolek s Jugoslavií. S Bulharskem se nedohodne, kdo se dohodl s Jihoslovany, a proti Polákům bouřila nejvíce právě strana p. dra Kramáře (pro věc těšinskou). Pokud se pak týká opírání o slovanské Rusko, to je už docela fantazie, dokud v Rusku pvládnou přátelé Leninovi. Dr. Kramář už deset let vytrvale pronásleduje našeho zahraničního ministra, že se nechce posadit na slovanskou židli. Zahraniční ministr ví dobře, proč tak nechce učiniti: není to židle, ale jen stín židle, a sedl by si na zem. Slovanská vzájemnost existuje dnes ještě méně než Svaz národů, kterým p. dr. Kramář tolik pohrdá. Opírat se o neexistující slovanskou vzájemnost — to je možno jen na papíře, kde se následky chyb hned nevidí. Pan dr. Kramář má věru dobré důvody, aby mluvil o slovanské politice jen mlhavě a všeobecně: kdyby se pokusil vypsati svůj plán konkrétně, ukázalo by se, že je to domek z karet. Nebylo by svědomité, chtít zahraniční politiku státu opírat o ilusi. A iluse a nic jiného je v dnešních poměrech slovanská politika.

Za vinu dru Benešovi

se také klade, že se na nás Italové v Ženevě a všude jinde, kde se dá, mračí a že pokud mohou kříží naše plány, jak se ukázalo na př. v aféře svato-gothardské. Tady by byla dost lehká pomoc: stačilo by, kdybychom zrušili svůj spolek s Jugoslavií, aby se Italové začali na nás usmívat. Je to snad tato rada, kterou chtějí tyto časopisy dát dru Benešovi? Náhodou jsou to právě ty časopisy, které jinak velmi horují o slovanské politice. Dělejme slovanskou politiku! volají. Ale jakmile se pro náš spolek s Jugoslavií, což je jediný zbytek slovanské vzájemnosti v dnešní době, Italové začnou mračit, mají pánové srdce v kalhotech a uvažují, neměli bychom aspoň natolik Italům vyhovět, že bychom svým zahraničním ministrem udělali konservativce, když Itálie je teď konservativní. Předpokládají, že by to v Římě líp chutnalo. Dohromady se tomu říká národní hrdost, a právě ti lidé, kteří nejplamenněji vystupují pro národní hrdost, nejvíce křičí, že bychom se ve volbě zahraničního ministra závazně měli řídit podle chuti nebo nechuti, jaká právě vládne v Římě.

I špatné věci někdy vydrží rok.

Stříbrného »Večerní list« slaví jubileum: je tomu právě rok, co začal vycházeti. Pan dr. Kahánek byl vyzván, aby oslavil tento významný den. I sepsal takovéto pojednání:

»Dnes je tomu právě rok, co započali jsme vydávat náš denní list. V dějinách poválečného novinářství je to jediný případ úspěšného vydávání denního tisku nejen vedle poli-

tických stran, ale i proti nim. A je to zjev radostný. Byly chvíle, kdy se zdálo, že není u nás veřejné tribuny, že nestává veřejného mínění... Jedinečný, během roku hmatatelný vzrůst »Večerního listu« utvrzuje víru v nespoutanost veřejného mínění u nás... Stříbrný může být zbaven mandátu, ale nemůže již být umlčen... Síla našeho tisku zlomila umělou hráz mlčení a bojkotu... Dovedeme ocenit, co v tomto zápase znamenala pro nás široká čtenářská obec. Jsme přesvědčeni, že jsme její důvěry nezklamali... Snahou naši jest zachovati a dále rozšířiti okruh a důvěru čtenářské obce.«

Člověk si musí nechat všechno líbit: i když list, který je pohrobek »Echa Prahy«, dělá, jakoby pocházel od Karla Havlíčka. Překvapuje poněkud smělost, s jakou p. Kahánek předstírá, že čtenářstvo se ve »Večerním listě« zajímá o politiku, a že ti, kteří hledají v tomto orgánu skandály, jsou dokladem nespoutanosti veřejného mínění u nás. Pan Stříbrný opravdu nemůže být umlčen, pod tou podmínkou ovšem, že jeho list bude pražské ulici vykládat i nadále o vdané ženě v cizí posteli, o ukousnutém pohlavním údě, o šestnáctileté panně a starém zhyralci, a že z celého prostoru bude pamatovati hlavně na ten prostor, který je pod břichem, a z času hlavně na ten čas, který muž trávi s ženou v posteli. Dokud se p. Stříbrný bude toho držet, dotud ovšem nebude umlčen, a vděčný pražský lid ruku přerazí každému, kdo na něho sáhne. Neboť pražský lid opravdu bude hájit své nezadatelné právo, aby skandály a pornografie mu byly servírovány ne už pouze jednou týdně, jak bylo v primitivních dobách p. Poupěte, vydavatele »Echa Prahy«, kterého také se nepodařilo umlčet, nýbrž denně. Ale jinak by bylo, kdyby p. Stříbrný zanechal svého omezeného zájmu prostorového a časového a snažil se působit na pražský lid svými politickými rozsumy. Tu by nastal náramný odliv od jeho krámku. Fakt je, že až dosud neucházel se žádný politik prostředky méně důstojnými o přízeň davu. Deset novinářských škol nenapraví škody, které v české žurnalistice svým nebulvárnějším ze všech bulvárních listů způsobil jeden pan Stříbrný. Chlubiti se věru není čím. Nezávislost tisku p. Stříbrného je stará a dávno známá nezávislost pornografie a skandálního tisku.

Na štěstí i to čtenářstvo, které denně spěchá ke krámku p. Stříbrného, uvědomuje si, co dostává do rukou, a zahrnuje to pod široký název »psina«. Týž lid, který kupuje časopis p. Stříbrného, dal mu už také název, který dosvědčuje, že ví s kým má tu čest a že má svůj názor o spolehlivosti informací, které jsou mu předkládány. Slyšeli jsme tento rozhovor: »Četl jsi už to o té Vávrově aféře?« »Ne, kde to bylo?« »No kde, v Jiříkově vidění.« »Jak?« »No přeče ve Večerním listě.«

Tak tedy Jiříkovo vidění. Lid ještě neztratil svou sílu charakteristiky.

Síla zvyku.

Stane-li se ministrem obchodník, který si zvykl »p. t. zákazníkům vycházeti co nejvíce vstříč«, není div, jestliže jeho orgán (»Reforma«) přináší o něm tuto obchodně stylisovanou zprávu:

»Ministr železnic J. V. Najman odejel dnes ráno do Loubí, aby se osobně přesvědčil o poměrech v labském překladišti a mohl zájemcům vyjít co nejvíce vstříč.«

Katolická aktivita.

Co je to? Po stránce hmotné je to velká černožlutá plachta, kterou se člověk úplně zakryje, jestliže ji rozestře, po stránce duchovní pak to vypadá takto:

»Přísaháme Ježíši Kristu Králi pod orlicí svatého knížete Václava, při jeho meči a štítu, že neustaneme v boji, dokud nepřemůžeme nepřátele Pána svého a nenastolíme Království

Jeho v české zemi... Katu je nutno dát výlučné právo na čest jeho stavu a nepřírovnávati ho k vrahu. Královská čest budíž vzdána Majestátu královskému a nikoli akrobatům a kondotierům. Hercům se vrací čest komediantů a básníkům čest šašků a turnérů. Velení ducha je nad velením davu... Proti prašivé, věčně omlazované, v slávě triumfu nesené renesanci voláme do zbraně. Seřadte se pod orlicí svatého rytíře Václava, na hranici očištné spalte znamení falešné historie, kacířství a nevěry a vezměte s sebou toliko válečný meč. Věčný kníže Čechů, svatý Václav, žehná Vám k útoku ve Jménu Ježíše Krista.«

Tento vehementní útok, doufejme, ještě vydržíme, a vyslovme zatím své uspokojení, že touto novou potrhlostí stává se sbírka duchovních zvláštností u nás takřka úplnou. Dovolte, abychom představili: první leták České akademické katolické ligy. Pořád se říkalo, že katolíci jsou u nás málo aktivní; nyní tedy má být mlovými kroky dokončeno, co bylo zameškáno. Předpokládáme, že monsignore Šrámka a i vyšší pány z této katolické aktivity rozbolí hlava. Manifest jsme citovali, pátrejme po trochu určitějším programu. Není toho mnoho, ale něco se přeče snad najde. O otázce náboženské snášlivosti na př. soudí Česká akademická katolická liga:

»Pojem náboženské snášlivosti nevyšel jistě ze zdravého a nepředpojatého rozumu. Je to jeden z triků, jak ctytat slabomyslné lidi... My známe jen jednu snášlivost: nechat každého vyznávat svobodně a bez úrazu náboženství všeobecné (t. j. katolické) a nedat se urážet rozpínavostí sekt a atheismu. Za těchto podmínek jsme k snášlivosti ochotní.«

Čili: my jsme ochotni uznati rovnost, jen uznáte-li vy, že nám nejste rovni. Katolíci mládenci ani netuší, jak velice budou potřebovat pomoci sv. Václava k prosazení tohoto bodu programu. Také o umění má Akademická katolická liga pevné názory:

»Jeden český sochař vymodeloval pí. Annu Sedláčkovou vysvlečenou ze sporého roucha v dokonale uměleckém postoji. Nerozumím naprosto tomu umění, ale je jisto, že pornografii nedělají u nás toliko sviňáci, ale i solidní a usedlí umělci.«

Je-li už pouhá nahota pornografií, pak, běda, i autor citovaných řádek změní se v pornografii, až se jednou půjde koupat a vysvleče se. (Možná však, že i koupel je částí renezanční nákazy.) Zlatým hřebem programu Akademické katolické ligy je však stanovisko k sociálnímu pojištění:

»Sociální pojištění je humanistickou reglementací úcty k stáří. Dříve bylo posvátnou výsadou synů starati se o zestárlé rodiče. Ti, kdož zestárnou, neměli synů, stávali se pokornými žebráky a chodíce po světě, dávali křesťanům příležitost k milosrdenství... Mnoho jsme zhřešili, je-li nám bráno právo živiti svoje chudé a uděleti boží almužnu.«

Není tedy křesťanské pečovati, aby nebylo chudých; křesťanské je pečovati, aby byli chudí a ostatní aby mohli osvědčovati na nich cnost milosrdenství. Není křesťanské, jestliže dělník po životě plném práce má právo na určité zabezpečení; křesťanské však jest, jestliže nemá toto právo a je odkázán na stůl; vzpomene-li si někdo mu dát almužnu. Křesťanský není vlastní stůl; křesťanské jsou jen drobty ze stolu. Obtíž je v tom, že chudí udělali velmi špatné zkušenosti s tím, jak se křesťané chápou příležitosti k milosrdenství. Zdá se nám, že je věcí chudých, nač se raději chtějí spoléhat, zda na sociální pojištění nebo na almužnu, a myslíme, že Akademická katolická liga nemá právo jim do toho mluvit. Kdybychom ještě nevěděli, že ne tvrdost srdce, ale pouze zmatek rozumu mluví z těch hochů...

Nová oběť zaoceánské letecké horečky.

Hned na začátku letošního roku pohltil Atlantický oceán zase dva nešťastníky, kteří se pokusili o přelet letadlem z Evropy do Ameriky. Číslice osob, které se staly obětí zaoceánských letů stoupla tak na 33. Je pochopitelné, že smrt Hinchcliffova a jeho bohaté a dobrodružné průvodkyně dává ve světovém měřítku podnět k úvahám o tom, zda společnost nemá bránit příliš šilené odvaze, která z devadesáti devíti procent hrozí skončiti ztrátou jednoho nebo i více životů. Již loni byli jsme svědky, že kanadské úřady zcela důvodně, a jak se ukázalo, oprávněně, zrazovaly několik kanadských letců, kteří se hodlali vypravit letadlem do Evropy, od hazardních pokusů. Nyní čteme, že také v Anglii hodlají úřadové vystoupiti účelným způsobem proti nezralým pokusům o přelety Atlantického oceánu. Zdá se, že tyto úvahy jsou zcela správné. Jestliže loni podařilo se hned několika letcům a dokonce jedné pilotce přeletěti z Nového světa do Starého, pak zkušenost ukázala, že opačná cesta je nepoměrně těžší a že je téměř vyloučeno, aby s těmi prostředky, s jakými se zaoceánské lety až dosud daly, skončila se úspěšně. Němci v tom směru dali dobrý příklad. Vyzkoušeli nejprve letadla, která hodlali poslati přes oceán, na okružní trati a vyslali je teprve, když bylo zřejmo, že v každém případě jsou s to letěti onu dobu, která byla vypočítána jako potřebná pro přelet oceánu. Letadla vzlétla, když však se setkala s nedobrymi vzdušnými poměry nad Atlantikem, včas se obrátila a vrátila domů. Němci tehdy začali uvažovati a počítati a dospěli k přesvědčení, že přímý přelet oceánu je nemožný a že konec konců všechny pokusy o přelet jsou spíše dobrodružným podnikem, než průkopnickým dílem; i rozhodli se, že budou možnost letu přes oceán zkoušeti v souvislosti s praktickým problémem transoceánské vzdušné dopravy. Vydali tedy heslo: nikoli přímý let, ale let v co možná bezpečných etapách, které zajišťují, že v případě poruchy, nepřízně počasí a jiných překážek budou letadlo i posádka zachráněna. To je jediná rozumná cesta. Odvaha je krásná věc, ale bezúčelné hazardování se životem, podnikané většinou pro pouhou slávu, nemůže vzbuditi právě nic víc, než chvílkový senační rozruch. Moderní lidstvo může však i na nejodvážnějších letcích žádati, aby byli průkopníky skutečného pokroku a nikoli šilenci, kteří místo na Nový svět doletí, bohužel, na onen svět.

Ibsen a dnešek.

K stým narozeninám Ibsenovým charakterisoval úvodník »Prager Tagblattu« takto zajímavě a plasticky poměr Ibsenova světa k světu dnešnímu:

»Co je Ibsenovým postavám problémem, kterým se dusí po pět aktů, to se zdá většině současníků neproblematickým. Ibsen mohl ještě otřásti oporami společnosti, když vylíčil jak se za patricijskou slušností a vznešeností skrývá mučivé vědomí obchodně nesprávných jednání. Ale ničemnosti, které páchali lidé v 70. letech, nám už neimponují; byly nepatrné, a průměrný člověk betonového století sotva se bude namáhat, aby je zapřel, o tom ani nemluvic, že se nebude po celý život plížiti pro takové maličkosti s tajnou ranou v srdci. John Gabriel Borkmann se celá léta uzavírá v horním patře a pobíhá ve dne v noci jako lapený tygr, protože jednou musil vězením odpykat obchodní hříchy z mládí. Poválečným tygrům ani nenapadne, aby se ještě sami zavírali, když si odpykají trest. Sluní se bez ostychu před veřejností na Riviere nebo v jasném světle tanečního lokálu. Také nešťastné manželství nejsou už důvodem k pochmurně důvěrným rozhovorům, ve kterých se odhalují propastně bolestné ženské osudy. Dámy už to nemají zapotřebí, nechat se hnát do hysterických nálad myšlenkou na manželovu méněcennost... Dnešní paní z námoří nehledají už marně »to zázračné«. Najdou to ihned

a neshledají na tom nic zázračného. Člověk se už nerozčiluje pro věci, pro které se rozčilují hrdinové Ibsenovi, a jestliže Osvald Alving ve vedlejším pokoji se nepatřičně otáčí kolem komorné, ... jest naše porozumění pro sexuální možnosti tak velké, že to pokládáme za přepjatost, jestliže mu matka pro to inscenuje tragický závěrečný akt... My už nemluvíme v tlumených dialozích, jejichž každé slovo je ovíváno tajemstvím, mluvíme hlasitě, jednáme otevřeně a nic nás nezaráží. Stali jsme se upřímnými — protože jsme se stali nestoudnými.«

P O L I T I K A

Rudolf Procházka:

Mír z rozumu.

Úřední podniky nebudí obyčejně nadšení, spíše nedůvěru, a od zástupců jednotlivých států nelze ani v Ženevě očekávati nic jiného než že budou vykonávat své povolání: obehřávat ostatní. V tom je slabost, ale i síla té čtvrté či páté internacionály, která se jmenuje Společnost národů. A přece byli bychom politicky na docela chybné cestě, kdybychom chtěli zůstat při takovém nazírání na Společnost národů. Jen vlády mají v rukou moc, jen ony mohou jednat. A ještě více: právě ta okolnost, že držitelky moci musí přijmouti jisté omezení, že musí ač nerady, přiznati si neudržitelnost izolací a libovůli, je největší zárukou úspěchu hnutí, representovaného Ženevou.

Žádný stát, ať demokratický nebo autokratický, nepřijímá rád závazky. Solidarita může se snad s upřímnou radostí vyznávat, ale velmi těžko se praktikuje. Každý národ uplatňoval by stejně jako jedinec stoprocentně své názory a zájmy, kdyby si to směl dovolit. Je tak nesnadné poznati právo cizí a proto i uznati. Po té stránce nesmíme se klamat nemírnou důvěrou v parlament a veřejnou kontrolu demokracie. Zde by bylo lze vsunout vložku o vlivu velkého moderního tisku a jeho schopnostech k otravování mas. Celý národ může být právě tak špatně informován a sveden jako panovník. Kdyby to tedy záviselo jen na vůli a poznání lidu, na rozumové a mravní výši národů, nebylo by radno spoléhati příliš, že humanitní ideály míru kdy dospějí. Ale je zde nová skutečnost, o níž nás světová válka zpravila zřetelně a nezapomenutelně. V ní je záruka, že přes nevílu vlád i národů a přes nesnáze v povaze věci mezinárodní dorozumívání a zvláště politické sjednocování Evropy bude pokračovat. Společnost národů neohlásí úpadek, leda v den nové světové války, a pak — i kdyby došlo k takové katastrofě — byla by utvořena znovu.

Společnost národů není totiž podnikem pacifistickým, není nějakou organizací přátel světového míru, a rozmanité ty spolky na podkladě náboženském nebo kulturně-sociálním nebo jinak sentimentálním hlásí se k ní věru jen jako chudí příbuzní. Je to nedorozumění, hledí-li se v řadách politické levice na Ženevu jako na vyšší mravní moc, ukládající svůj soud a vůli národům. Společnost národů nemá vůbec žádné samostatné existence mimo členy ji skládající, není to žádná bytost vystupující proti jednotlivým státům a je chránicí nebo trestající

z vlastní svrchovanosti. Není zatím ničím jiným než stálou světovou konferencí. Přeceňování je zde velmi nebezpečné, poněvadž vyvolává podceňování. Když Společnost neprokáže ty mystické vlastnosti a schopnosti, které se jí na jedné straně přičítají, dostane se jí z druhé strany pohrdání a výsměchu. Mluví se pak stejně povrchně a laicky o neúspěších »nového režimu« a velebí se proti němu zřízení a metody diplomacie staré. Ve skutečnosti máme v Ženevě co činit s toutéž diplomacií, podepřenou týmiž generálními štáby jako kdy dříve, jen doporučovat jí staré řady a způsoby bylo by asi tak vhodné, jako vracet se k předválečným zbráním a pravidlům strategie a taktiky od nejnovějších vzorů válečnické teorie i techniky. Světová diplomacie, která se dříve omezovala na těžkopádnou výměnu not a budovala pokud možno tajně »obraně« spolky, sjíždí se nyní několikrát do roka na švýcarské půdě k větším či menším schůzím, do značné míry přístupným zvědavé veřejnosti. Nedělá to z idealismu, nýbrž prostě proto, že je to praktičtější, že to odpovídá potřebě nové doby. Každý dnes chápe, že si luxus nevědomosti a netečnosti nemohou dovolit ani ti nejprivilegovanější. Třeba být informován a informovat o sobě. Nestačí již silná armáda a nějaký spojenec na výboj a odboj. Všechny státy snaží se horlivě, aby si stálým stykem a získáváním sympatií upravily co nejlepší mezinárodní posice, aby v případě nesnázi nebo konfliktu měly svět na své straně. Toto úsilí a stále napětí dřívějším dobám neznámé vysvětluje se tím, že dnes opravdu již není izolovaných politických jevů. Není již ryze místních otázek a konfliktů, které by bylo lze bezpečně lokalizovat. Vše souvisí — a nikdo si nemůže být jist, začne-li něco, kde skončí. R. 1914 je tu velkou výstrahou.

Císař František Josef chtěl jen potrestat Srbsko; německý generální štáb byl zařízen jen na válku s Francií a Ruskem. Západ chtěl vyřídít za tři neděle, a Vilém byl upřímně přesvědčen, že než listí se stromů spadne, bude celá válečná kampaň skončena. Nelze také rozumně pochybovat, že by se mu to bylo zdařilo, výpočty byly správné — kdyby jen bylo možno izolovati si ještě v politickém světě libovolný výsek a omezit proces na docela určitý počet prvků! Německo s Rakouskem mohly srazit někdejší dvojspolek; nebylo možno však jinak než na jedné straně Balkánem podnítit žárlivost Itálie a na druhé pochodem přes Belgii rozhořčení Anglie. Tím byly všechny pečlivě vyrobené plány Berlína zmařeny. Z italského spojence stal se tak nepřítel, a na francouzském bojišti přibyl odpůrce, s nímž se nepočítalo. Ponenáhu strhoval pak válečný vír stát za státem. Zápas stal se obecný. Nic nebylo platno rozvíjet skvělé vlastnosti vojenského ducha, válku mohla vyhrát jen převaha materiálu lidského i hmotného. Není divu, že generálové sami stávají se za těchto poměrů pacifisty. V německém generálním štábu vychovala jich tato zkušenost řadu, prostě z té úvahy, že řemeslo je v úpědku. K čemu vymýšlet tak geniální plány, jako byl vpád do Francie od severovýchodu, a vyhrávat takové bitvy jako byla sosnogorská, když vás na konec zničí vysílení zázemí a doslovně udusí massa nespočetných nepřátel!

Proto je dnes jisto, že se již žádný stát neodvážá na-

padnout druhý, i kdyby si byl tisíckrát jist svou převahou, dokud se nepřesvědčí, co tomu budou říkat ostatní. A z této opatrnosti a z této potřeby pracuje dnes každý stát vytrvale v Ženevě. Společnost národů je takovou bursou politických a státních hodnot, kde se může každý dovědět, jak se posuzují jeho věci a jaké má vyhlídky pro případ, že by chtěl jít až do krajností. Žádná špionáž nemohla vládám nikdy povědět tolik spolehlivého, jako jim poví nyní docela obyčejné zasedání Rady S. N. Zde se sehrávají u stolu partie, které by se v týchž sestavách opakovaly v poli. Každý si může předem odhadnouti riziko. V tom je celá mírová funkce Ženevy. Nezajišťuje mír závazky a přísahami, ale zajišťuje jej tím, že vytváří náhradní zařizení, které činí pochybný obchod války v nejčastějších případech zbytečný. Moudřejší zde ustoupí — když zjistil, že by byl ve slabší kombinaci, a hloupému to řeknou — neboť hra se sirkami nemůže se trpět ve skladišti traskavin:

Jde o to, aby se hospodařilo s národní energií a podnikavostí, aby se převáděla na užitečnější pole nebo aspoň na méně nebezpečné dráhy, aby se vyloučil vojensko-politický banditismus, překážející blahobytu a vzestupu celé té mezinárodní soustavy západní civilizace, jež vyrostla zejména za posledních sto let. Jisto jest, že sváry mezi národy není na dosaženém stupni vývoje možno řešit jako soudní proces. Nejen proto, že není k tomu právních pomůcek. Není k tomu dosud ani jednotného právního vědomí. Jak chcete rozhodnout, jestli Itálie nebo Japonsko mají dostat pro svůj přebytek obyvatelstva nové území od národů méně se rozmnožujících, či naopak omezit svou populaci, aby nebyly nebezpečím pro své sousedy? Zde je právo proti právu! Přirozené právo národa, hledajícího novou půdu pro své syny, proti přirozenému právu národa, zachovati půdu svých otců. Povinné arbitráži připadají v mezinárodních vztazích jen věci nerušící stálost poměrů, nevyvolávající životních konfliktů. Věci v podstatě nesporné, t. j. takové, pro něž je již hotovo jednotné právní vědomí, z něhož možno čerpat důvody rozsudku. Soudit možno jen za předpokladu uznaného zákona. Ale to neznámá, že vše ostatní musilo by se ponechat božímu soudu války.

Národy mají své určité životní zájmy a práva, jež nenechají si nikým upírat. Mohou však čím dále tím méně zavírat oči před tím, že nejsou na světě samy. A co je rozhodující, není jim co činit jen s těmi, kteří mají zájmy protikladné, nýbrž také s těmi, kteří mají zájem na klidu. Dnes třeba brát vedle přátel a nepřátel v úvahu i tábor třetí, neutrální, který dříve bylo možno zanedbávat. Dnešní neutralita není již pasivní, a odtud jsou ukládány meze nacionalismu a odtud vznikají důvod a smysl existence Společnosti národů. Bylo by marno bránit přirozenému sdružování napodkladě společných zájmů. Tato spojenectví starého typu nezaniknou, ale budou čím dále tím více přerůstána a do jisté míry vyrovnávána a uvolňována širším sdružováním na podkladě společného zájmu na zachování míru a statu quo, buď v určité, omezené oblasti (vzor locarnský) nebo obecně v celé politické soustavě doby (Úmluva o Společnosti národů). Svět nebude již nikdy klidně přihlížeti k tomu, jak si dva sebe odlehlejší soupeři vyřizují své věci mezi sebou. Nejméně ovšem může to trpět na někte-

rých důležitých křižovatkách světových cest, k jakým patří také naše oblast střední Evropy. Velmoci, které jsou interesovány všude, budou se mísit do každého konfliktu, žárlivé, aby někde nenastalo třeba nenápadné přesunutí rovnováhy. Ženevská instituce je zde k tomu, aby se tomuto vměšování opatřila zákonná forma a zaručil pravidelný chod. To jest t. zv. řízení smírčí. Jestli řízení rozhodčímu, soudnímu vymyká se svou povahou většina mezinárodních sporů, a právě ty hlavní, může smířování býti podrobeno všechno, neboť zde je to řízení zcela sourodé. Také politické. Vychází se ovšem z předpokladu, že je to v zájmu soupeřů a že aspoň jeden z nich bude se dovolávat pomoci, cítě se ohroženým. Ve skutečnosti ovšem neměl by takový apel na světové svědomí výsledek, kdyby nebylo ve vlastním zájmu ostatních, aby nedocházelo k nekontrolovanému nepřátelství. Dříve platila zásada, že jen na oboustrannou žádost může dojít k nabídce dobrých služeb prostředkovatelských. V tomto směru ukazuje takový čl. II Covenantu nebo Bora h-Kello govy návrhy na »postavení války mimo zákon« a její vyloučení z »prostředků národní politiky«, jak ohromný kus cesty jsme urazili.

Není třeba býti cynikem a popírati ideovou a ideální hodnotu těchto zásad a podnětů, ale co tvoří jejich politický význam, to je právě pochopení, že každá ideologie stává se obecně uznaným vlastnictvím doby teprve tenkrát, když dozraje k praktické užitečnosti, když vytvoří své životní potřeby a metody. Moderní pacifismus není již jen filosofií a náboženstvím, je také církví universální a — nesnášlivou (tím spíše, že vystupuje ve dvojí či trojí konfesi — evropské, americké a sovětské). Válciti se zaku z u je, ale nová morálka je zde plodem nového poznání a nové potřeby. Mocní tohoto světa, ať již si je představujeme ryze politicky nebo hospodářsky, po případě i jako exponenty proletariátu, nemohou již potřebovat, aby se bojovalo divoce, nemohou trpět volné bujení nacionalismu. Liberalismus je překonán i v tomto oboru, málo vhod fašistům nad ním triumfujícím. K dokoli je dnes nespokojen se svým národním údělem, jeví se výtržníkem, ruší cesty prosperity, nebo — pro komunistu — odvádí pozornost od pravé — třídní — fronty. V každém případě je povinen se ospravedlnit a zjednat si povolení. Odtud tolik propagandy a reklamy. Je ovšem jistý rozdíl v uplatňování nespokojenosti silných a slabých. Slabí musí se přizpůsobovat pořádku, silní mohou platný řád přizpůsobovat svým potřebám. Žádná souvislost však nesmí býti porušena, resoluce jsou odloženy na příznivější počasí.

Vytýká-li se Společnosti národů, t. j. radě velmocí s neutrálními přísedícími, že nic neřeší, vše jen odkládá, zapomíná se, že jejím úkolem je v prvé řadě opravdu odkládat, nedopouštět řešení — násilné, a teprve v druhé řadě řešit svým, mírným způsobem, co se rozřešit dá. Mír nesmí býti rozbit, daný stav věcí musí býti zachován, to je první požadavek. Jak, za jakou cenu, to je druhá otázka. Samozřejmě je třeba ústupků a kompromisů. Nelze popřít, že Společnost národů má stejně jako její předchůdkyně Svatá aliance poslání policejní. Pokrok jeví se v duchu tohoto poslání. Úkol nechápe se již stroze mechanicky, inspirace není ten-

tokrátě rusko-rakouská, nýbrž anglosaská. Moderní Metternich se jmenuje Chamberlain a v roli cara Alexandra byl tu president Wilson. Tak se stalo, že v základech moderního zákoníku mezinárodního práva — statutech Společnosti — je čl á n e k 19 o revisi smluv dále nepoužitelných. Nikdo sice nesmí rušit mír a řád, každý může se však domáhati změn ve svůj prospěch.

Normální průběh takového smírčího řízení je přirozeně takový: Především neválcit! Vpadne-li někdo do cizího území, jako učinili Řekové Bulharsku, musí zpět. Ohání-li se někdo válečným stavem, třeba jen slovně, jako Litva proti Polsku, musí to odvolat. Pokud jde o věcnou stránku sporu, třeba ji řešit (nehodí-li se k soudnímu projednání) k o m p r o m i s e m, neboť bez porušení míru není možno užít žádných radikálních, drasticky zjednodušujících prostředků. Společnost národů může uplatnit jen prostředky doporučení a přesvědčení, ač ovšem i nové diplomacii jsou k dispozici rozmanité formy diskretního nátlaku. Proti tvrdošijnosti určitého stupně nelze však podniknout nic jiného než nechat věc nevyřízenou — zatím co nezůstane pochybnost o tom, že svémocné řešení se nepřipouští. Takové odklady jsou ovšem vždy nepřijemnější těm, kteří na něco naléhají. A to jsou v naší situaci právě oprávcové mírových smluv, někdejší poražení. Proto také Společnost národů nalézala mezi nimi až do nedávna nejvíce odpůrců a skeptiků. Od doby vstupu Německa — a vzniku ještě naléhavějšího čekatele ve fašistické Itálii — se ovšem situace poněkud změnila.

Společnost národů přijala přes svou obecnost a přes svou neutrální povahu za svou základnu skutečnost vyřešenou válkou a plní své poslání kontrolou smluv vítězi »diktovaných«. Jinak nelze. Konkrétně není jiného míru než mír vytvořený válkou, a to poslední válkou. Ale psychologicky je zas zcela pochopitelno, že ochrana míru vnuceného a odpor proti snahám odvetným musí se jevit postiženým protekcí šťastných. Za to přijdou zas oni na svůj účet, když jde o případ opačný, a to se nyní začíná cítit trpce na naší straně: o uplatnění smlouvy mírové proti jejím rušitelům, po případě o trestnou sankci. Zde S. N. nemůže podniknout nic jiného než případ vyšetřit a konstatovat, což zpravidla stačí k obnovení právního stavu. Nějakému přísnému vystoupení stojí zde však v cestě jak neutrální složení Společnosti, tak její nedostatečné technické vybavení, jež ostatně bylo by v odporu s jejím pojmem, když, jak jsme definovali, S. N. není právě nic jiného než permanentní světová konference.

Společnost národů nemůže tak uspokojit plně žádnou stranu, ale to jí samé může býti jen potvrzením správného postupu. Tam, kde nelze soudit podle platného práva, kde jsou v konfliktu politické zájmy, není možno dospěti v míru k rozhodnutí než při dobré vůli a souhlasu obou stran. V tom případě mohlo by se snad říci: k čemu je nám celá Společnost národů? A přátelé 100% výsledků to také říkají. Ale nikdo se nás neptá, chceme či nechceme-li ji! Když jsme přijali účast neutrální na válce, a ta jen s touto účastí mohla býti rozhodnuta, musíme přijmout i jejich účast na míru. Ženeva může býti snem budoucnosti, ale především je v ý r a z e m s k u t e č n o s t i. Té skutečnosti, že svět se stal značně menší od Kolumba k Lindbergovi. Že

bylo-li kdysi možno, aby na půdě dnešního Německa vegetovalo na sta samostatných politických organizací a »uzavřených obchodních států«, nemůže dnes Angličanům býti lhostejný poměr polsko-litevský, a Jihoameričani propůjčí se ochotně ke studiu otázky podloudného zbrojení Maďarska. Zájem silných i vzdálených na každé vznikající »otázce« je fakt, jehož třeba dbáti, poněvadž nevíme, jaké hodnoty, pozitivní či negativní, kdy pro nás nabude. Nikdo již, ani ten nejsilnější, nestojí sám, a co kdysi bylo výhradní doménou králů, stává se přes houževnatý a dosud namnoze úspěšný odpor ponenáhlu předmětem toho či onoho oddělení světové správy.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Veřejné či neveřejné metody v hospodářství.

Vždy aktuální otázka publicity v hospodářství stala se předmětem živé diskuse v Německu po prohlášení ředitele Hallera na valné hromadě Siemensova koncernu, že »příliš velká publicita německých akciových společností zavinila světovou válku! Toto odvažné a jistě groteskní tvrzení bylo téměř jednomyslně odmítnuto, ale současně německý tisk se počal živěji zabývatí otázkou, pokud vůbec německý hospodářský život má k dispozici potřebná data, at již o výrobě, zaměstnanosti, mzdách, organizaci nebo o jednotlivých akciových, tedy veřejně účtujících společnostech. A náhle se zjišťuje velmi smutná bilance, že i při dokonale fungujícím aparátu německé statistiky neví se právě o nejdůležitějších složkách hospodářství téměř nic. Srovnání s publicitou Spojených států dopadá přímo drtivě.

Německá diskuse je však poučná nejen pro Němce. Některé závěry platí obecně — neboť problém publicity v hospodářství je také otázkou hospodářské politiky — jiné mají význam téměř větší u nás než v Německu. A proto se domníváme, že nebude snad nevhodné věnovati pár řádek věci, jež do jisté míry je věcí hospodářské demokracie. Neboť přes vrozenou konservativnost hospodářství, které podstatou již je setrvačné, nelze popřítí nápadný sklon k demokracii, můžeme-li tak nazvatí úžasné rozptýlení kapitálu velkých finančních a průmyslových podniků (zejména ve Spojených státech), které po válce, zdá se, vystřídá předválečné hromadění. Nepopíratelnou skutečností je v zemích předválečného standardu, ale také tam, kde široké publikum zachraňovalo se před inflací nákupem akcií, rozšíření akciového majetku do vrstev, které se před válkou buď vůbec vyhýbaly burse nebo omezily svoji potřebu efektů na ukladačky. Jestliže snad až dosud — ale to platí jen o Evropě, a ještě ne celé — hlavní pozornost těchto drobných akcionářů je věnována pevnému kursu a dividendě, zaručující alespoň běžné zúročení, nesmíme se domnívati, že jejich lhostejnost k vedení podniku potrvá věčně. Několik případů, kdy příliš neodvislé »ředitelské hospodářství« skončilo kriticky, povzbudilo zájem veřejnosti, a

strach, mající jak známo velké oči, chce viděti více, než obecné, mírně optimistické zprávy, předkládané valné hromadě. Je snad známo, že newyorská bursa se vyjádřila zamítavě k žádosti některých německých koncernů o kotování proto, že nebyla zaručena publicita po americké zvyklosti, t. j. nejen číselný výkaz bilance, ale také přesný výkaz o docíleném obratu, výrobě, mzdách, bankovním obligu, hrubém zisku a ztrátách. Amerika prostě žádá otevřenější hru, než jaká je zvykem u nás, kde jeden podezřívá druhého, že má černého Petra, a úzkostlivě skrývá svoje hospodářství. Tato cudnost není na místě tam, kde důkazem poctivosti není to, co je skryto, nýbrž právě to, co se veřejně vystavuje na odív.

Leč otázka veřejnosti v hospodářství je především otázkou hospodářské politiky — a o tom nutno říci několik slov. Neboť hospodářství společností je, ovšem také jen až po určitou mez, konečně jejich věcí, a nejsou-li akcionáři nespokojeni, nelze z žádného důvodu žádati více pro veřejnost, jejíž zájem je platonický. Národní hospodářství však není, jak se dosud podle všeho domnívá několik všemohoucích generálních tajemníků, věcí několika pánů v ministerstvu, bankách a průmyslu. Má-li jednotlivý podnik právo na naprostou autonomii a nemusí-li nikomu skládati účty, pokud se nedovolává veřejnosti, přestává tato neodvislost tam, kde jde o zájem celku. Konkrétně: co dělá Škodovka, jaké má objednávky, jaká je její situace finanční, není v podstatě věcí nikoho jiného než akcionářů. Ale Škodovka, to je díl, jedna částka a ne právě nepatrná, našeho hospodářského života, to je asi 28.000 dělníků s jejich rodinami, to jsou tisíce živnostníků, závislých na těchto rodinách, město se svými zařízeními, drahami, elektrárnou, plynárnou, vodárnou, stát s daněmi a celou sítí sociální i bezpečnostní ochrany... Takže do určité míry není lhostejné hospodářskému celku, co dělá Škodovka a jak se jí daří, není jen oprávněn zájem spekulace, nýbrž i zájem veřejnosti, zdánlivě zcela neinteresané. Národní hospodářství není jen hračkou universitních profesorů a rejdištěm generálních ředitelů, nýbrž věcí národa. Proto se mu říká národní a nikoli bankovní nebo průmyslové hospodářství.

Jak je tomu u nás? Exportní kapacita našeho průmyslu se zdůrazňuje tak často, že snad není třeba zvláště odůvodňovati potřebu velmi přesné a pohotové statistiky, abychom byli o vývoji hospodářské situace informováni pokud možno předem. Ale nejde jen o to, čemu se říká zkoumání konjunktury — neboť k tomu stačí vybrati a sledovati několik příznačných linek — nýbrž také o zjištění celé hospodářské struktury státu. Zní to skoro paradoxně, že deset let po vytvoření republiky nevíme téměř pranic o svých hospodářských poměrech. Polsko vydalo loni francouzskou publikaci »Almanach Polonais«, která skvělým způsobem informuje o polském hospodářství. Také Československo vydalo před několika lety »Encyclopedie Tchecoslovaque«, kde ve svazku »Industrie et Commerce« je shrnuto velmi mnoho dat. Ale jsou to většinou údaje soukromé, přibližné, dohady, kombinace. Ptejme se na př.: kolik má Československo továren hospodářských strojů? Kolik se vyrábí ročně tovární obuvi? Jak velká je výroba usní nebo bavlněné přize? Takových otázek lze položiti tisíc — a ani na jednu

není odpoveď. Kolik je továren hospodárskych strojů? Je zde svaz, který zná svoje členy. Ale nezná těch, kteří stojí mimo svaz, protože účasť není nucená. A spolkové, t. j. svazové firmy nejsou povinny dávatí svému svazu žádné informace, takže svazová kancelář ví jen tolik, kolik se vlastním pátráním a zkušeností dozví. Proto také ani živá duše neví, kolik se u nás vyrobí bot. Nejen to — neví se přesně ani, kolik dělníků zaměstnávají továrny na obuv, zejména pracují-li s domácím dělnictvem, které nepodléhá úrazovému a nemocenskému pojištění. Výrobu usní nelze ani přibližně odhadnouti, — leda s vysokým procentem korektury, a výroba bavlněné příze je téměř nezjistitelná.

Statistika, přesná a objektivní, je páteří hospodárství. Snad ještě před válkou byla více méně pomocnou vědou historie. Dnes — a to především zásluhou Ameriky — je vysoce aktuální. Hospodárství přechází od živnosti a manufaktury k továrně, nejprve jednotlivce, pak společnosti, továrny tíhnou ke koncentraci ať již vertikální, trustové, nebo horizontální, kartelové. Věk koncernů — lze-li tak nazvatí první čtvrtletí tohoto století — je přirozeně vyznačen rozšířením hospodárského zájmu. Před stoletím bylo hospodárským územím, zájmovou sférou nejbližší okolí měst. Továrny — to byly jen větší dílny. Dědové dnešních presidentů správních rad byli větší kováři, faktoři a formani. Teprve železnice, koncem čtyřicátých let, změnila obraz hospodárského světa. Ze zemědělců na jedné a řemeslníků na druhé straně vytvořila se nová třída lidí, patřících ke skupině dotud skoro neznámé — k průmyslu. Tento proces dávno není skončen — viz obuvníky, konfekci (zejména dámskou), nábytek z ohýbaného dřeva... Jestliže tedy ještě před lety byla statistika, t. j. zjišťování některých dat a jejich číselné vyjádření na jednotném podkladě, téměř hračkou teoretiků, je dnes nezbytnou pomůckou posuzování hospodárského vývoje státu. A jak je snad již zřejmé — hospodárský vývoj státu je dnes daleko více otázkou existence milionů lidí než kdy dříve.

A teď jsme u problému publicity. Docela zřejmé máme zde proti sobě dva zájmy:

1. zájem veřejnosti, t. j. především státu a jeho orgánů, nejen finančních, věděti co možná nejvíce o všech složkách hospodárství, znáti zaměstnanost, znáti výrobu, znáti směr a množství dopravy, znáti cenové a odbytové dohody, znáti spotřebu.

2. Proti tomu zájem výroby a obchodu, tedy zemědělství, průmyslu, dopravy, obchodu atd. hospodáři ti bez dozoru, zejména bez přesné kontroly finanční, ale také bez kontroly spotřebitelů a bez kontroly zaměstnanců.

Zcela objektivně nutno posouditi oba zájmy. Neprozradíme snad žádné tajemství a nepřipravíme se o efektní závěr, řekneme-li hned předem, že zájem veřejnosti zdá se nám naléhavější. Ale důkaz, že se shoduje se zájmem výroby, že není dvojí, nýbrž jediný zájem, nebude snad nezajímavý. A o to se pokusíme.

Výroba se bojí publicity. Netají se tím. Když nedávno ministerstvo obchodu počalo sbíratí data o kartelech v Československé republice, bylo průmyslovými organizacemi postaveno před volbu: buď data přísně důvěrná, nebo nic. Poradní sbor pro otázky hospodárské chce zjistití data o výrobě. Nic snazšího, než požádatí výrobce. Ale tato cesta je nemožná, protože výrobce nepoví:

1. kolik má dělníků,
2. jak vysoké mzdy jim platí,
3. kolik zpracuje suroviny,
4. kolik vyrobí zboží,
5. kolik činí výrobní náklady,
6. jak vysoká je prodejní cena ve velkém.

Nedomnívejme se, že někdo zasvěcený, blízký průmyslu, to ví! Nemysleme, že jsou nějaká skrytá, přísně důvěrná data, která znají generální, centrální a vrchní tajemníci průmyslových organizací, a která si sdělují jen pod hroznou přísahou mlčení. Měl jsem příležitost nahlédnouti poněkud hlouběji do tohoto zákulisí a mohu konstatovati: že přesná data o výrobě jsou jen tam, kde finanční úřady o to dbají z důvodů daňových, tedy u piva, cukru, lihu. Tato data jsou veřejně známa, pravidelně se publikují Statistickým úřadem a nikoho dosud nepoškodila.

Méně přesná a neverejná jsou data o výrobě tam, kde tvořila podklad dohody, ať již cenové či odbytové. Tedy data kartelovaných průmyslů, jichž je zejména v kovodělném průmyslu, v potravinářství a v chemii celá řada. To jsou data, známá pouze kartelu, data důvěrná, jichž lze se dozvědětí jedině s určitou detektivní obratností.

Většinou však není vůbec žádných dat. Nikdo neví na př., kolik usní se u nás do roka vyrobí. Lze to odhadnouti, snad i dosti přesně odhadnouti, ale to je také vše. Poradní sbor — jak jsme řekli — chtěl tedy zjistití data o výrobě. Protože není vybaven žádnou nařizovací mocí, musel si pomoci sám. Byl tedy postaven před rebus tohoto znění:

Má se zjistití domácí spotřeba bavlněné příze. (Spotřeba bavlněné příze může nám do jisté míry býti indexem pro vývoj životní míry obyvatelstva.) Víme, kolik se k nám dovezlo surové bavlny a kolik příze. Víme, kolik se vyvezlo příze. Víme, jak velké je rendement. Ale nikdy se nedozvíme, kolik bavlny bylo v polovlněných, polohedvábných a lněných látkách, které byly od nás vyvezeny, takže úkol je neluštitelný. A to je bavlna, kde není domácí suroviny! Představme si týž postup u vlny nebo lnu. — A přece u bavlny existují tato data, ba dokonce velmi přesná. Má je Spolek textilního průmyslu, který je sebral od svých členů i od nečlenských firem a propočel si je pro účely paušalování obrátové daně u textilii. Ale těchto čísel nikdo neví — dokonce už ne ministerstvo financí. Neboť »dvě jsou věci, kterých se džungle bojí«: berní správa a konkurence.

Zkušenosti desíti let poválečných, zejména několika krutých let deflačních, kdy předepsané daně vzestupem koruny se zhodnotily až o 250%, kdy byly předpisovány za několik let najednou, nejsou jistě povzbuzující. Snad se reformou přímých daní odstraní nedůvěra k berním úřadům. Pokud jde však o konkurenci — bývá zpravidla daleko přesněji informována, než si myslíme. Je to konečně její zájem. Kdo se chce dozvědětí něco o Škodovce, ptej se u Českomoravské — a naopak. Českomoravská ví dopodrobna, co bylo v bulharském Perníku, a Škodovka ví přesně, co je s novými Praga auty. Strach z konkurence je znakem slabých. Kde převládne, tam vede ke kartelu — jakož vůbec stádní pud je příznačným pro slabé. Tuto zkušenost potvrzuje i okolnost, že jsou to vždy malé podniky, které ustrašeně skrývají svoje »výrobní data«. Dozvědětí se od firmy zaměstnávající 50 dělníků, toto

číslo, je vždy daleko obtížnější, než u firmy, která zaměstnává 1000 lidí.

Upozornili jsme již na Ameriku, kde výrobní data jsou uveřejňována přesně s obdivuhodnou dokonalostí. Na př. americká statistika mezd podává pohyb za každých 10 dnů — ve skutečné mzdě i v indexu. V Československu není mzdové statistiky (začíná ji dělat Státní úřad statistický, zatím neveřejně) a pátráme-li proč, tedy opět dojdeme k téže námitce: ze strachu. Tentokrát ze strachu před dělnictvem, které by se mohlo dovědět, že na př. mzda tamhle je větší než tuhle. Dělnictvo je totiž třetí činitel, ze kterého je strach — dnes daleko menší, než dříve, kdy nebylo roztrženo politicky a mělo vládu na své straně — ale přece jen strach. I při velmi dobré konjunktúře — jako byla loňská — jsou zprávy o zaměstnanosti zdrženlivé, protože zaměstnavatelé nemají chuť přidati. Přesná statistika o výrobě, ze které by bylo možno ne odhadovat, ale prokázat vyšší zisků, byla by ovšem pro každé mzdové jednání podkladem, nepříjemným těm zaměstnavatelům, kteří spatřují vrchol moudrosti v nízkých mzdách.

To jsou tedy námitky výrobců. A jaký je zájem veřejnosti? Proč záleží veřejnosti na těch několika číslech? Měl jsem již možnost psáti na těchto místech o »výrobním plánu«. Domnívám se — a nejsem sám — že mladý stát jako Československo, jehož průmysl je tak vyvinut, že nemůže pracovat pouze pro domácí trh, že takový stát nutně musí znáti svoje výrobní schopnosti, musí zejména znáti poměr mezi domácí spotřebou a vývozem, aby mohl všemi prostředky napnout síly tam, kde je toho nejvíce třeba. Nejde o akademické otázky. Rádi bychom znali svoje hospodářství již proto, abychom mohli podepřítí slabé jeho složky, je-li to účelné. Válka změnila hospodářskou strukturu světa a zejména Evropa je dnes jiná než před patnácti lety — i hospodářsky. Československo hospodáří však téměř nezměněně — až na výjimky, které si vynutily poměry. Naše hospodářství je formováno tlakem z venčí. Není to chyba — z části alespoň. Každý hospodářský celek se musí přizpůsobiti okolí, tím spíše, je-li na toto okolí odkázán. Ale je otázka, zda máme býti pouze tvárnou hlinou, do které každý vtiskne svůj znak. Účast našeho hospodářství na vytvoření »evropského směru« je velmi skrovná a omezuje se na několik typů silných jedinců, kteří dělají svoji hospodářskou politiku.

Hospodářské veřejnosti — ale to jsme všichni, od dělníka a úředníka až po továrníka a ministra — musí jíti o to, aby byly jasně zjištěny předpoklady hospodářství. Politiku můžeme dělati, až budeme znáti základy. Konkrétně: chceme vědět data o výrobě, proto, abychom po připočtení dovozu a odečtení vývozu mohli zjistit domácí spotřebu a abychom tedy, po jejím zjištění, mohli zaříditi dle toho svoji politiku výrobní, mzdovou, vývozní atd. Jde o to, abychom včas mohli zachytit každou změnu ve výrobě, abychom se mohli připravit na obrat, nedali se jím zaskočiti. Dnes již koná platné služby konjunkturální šetření Národní banky. Ale v zájmu stability výroby i trhu bylo by dobře, kdybychom znali nejen tendenci celého hospodářství, nýbrž i jeho složek.

To není jen zájem spotřebitelů! Ostatně — jaký je rozdíl mezi spotřebitelem a výrobcem? Což továrník

obuvi — výrobce — není tisíckrát za den spotřebitelem? Je-li jeho zájem uchovat »tajemství« výroby své továrny — je snad také jeho zájem tajemství cen stavebních hmot, cen koží, textílií? A je snad jeho zájem tajemství výroby všech ostatních továren obuvi? Jestliže si uvědomíme, že není rozdílu mezi spotřebitelem a výrobcem, jestliže si to uvědomí také výrobci, bude snažší dorozumět se. Stabilita hospodářství závisí na přesné a včasné informaci. Příklad: Před několika lety hrozila Spojeným státům stavební krize. Čekal se velký stavební ruch, poptávka po stavebních hmotách byla tak velká, že výrobci nestačili. Tehdy Hoover svolal stavitele i výrobce stavebních hmot, zjistil přesně všechny podmínky a veřejně — novinami — upozornil: Poptávka po stavbách může býti uspokojena, ale nikoli najednou. Nakupí-li se na jaro všechny objednávky, poletí ceny do výše — a je známo, že ceny rychleji stoupají než klesají — nastane překotný ruch, boom, který potrvá krátkou dobu a po něm přijde krize. Nešmí se tedy objednávky nakupiti. Proto doporučuji městům, veřejným korporacím, státu, počkati, až přejde první vlna. Rozdělití rovnoměrně poptávku. Kdo nemusíš stavěti, nestav! — Důsledek této moudré řeči byl, že nedošlo k žádné stavební krizi, naopak, stavební ruch se rozložil pravidelně na dobu několika let. Hle, jak užitečná je publicita!

A tím se dostáváme opět tam, odkud jsme vyšli — k publicitě jednotlivých akciových společností (t. j. nejběžnější formy velkopodniku). Je jistě velmi trapné, jestliže každá zpráva o bance, stojící před úpadkem, je stíhána jako pobuřování veřejnosti, je trapné, že taková banka není nikomu povinna do posledního okamžiku říci, že její obchody jdou velmi zle — až najednou netečný divák stojí s otevřenými ústy před skutečností. Právě nedostatek publicity přispívá k hazardování. Kdyby bylo zákonem stanoveno uveřejňovati každého roku všechny podstatné podmínky výroby, přišlo by se velmi brzy na chyby, bylo by vždy možno včas zabrániti krizi. Kdyby akc. společnosti musily předložiti jednou za rok veřejnosti účet hospodářství, v němž by bylo více než několik nedoložených, závěrečných čísel, která jsou beztak již nakadeřena dle potřeby, kdyby musily společnosti říci — tolik jsme zpracovaly, tolik vyrobily, tolik vyplatily na mzdách, tolik jsme dlužny — bylo by rázem znemožněno »ředitelské hospodářství« silných jedinců, jichž slabou stránkou bývá nerozvážnost.

Americkému hospodářství, kde je publicita největší, dosud uveřejňování dat o hospodářství neškodilo. Zdá se, že by neškodilo ani nám — ale je v sázce něco jiného. V našem průmyslu jsou ještě různá zákoutí hodně špinavá. Nalezli bychom leckde v jednom pelechu v choulostivé situaci banky a továrny — a tomu se vrozený náš smysl pro mravnost hledí vyhnouti. Politika celých průmyslových skupin, úvěrová politika bank, »sociální« agitace průmyslu je vybudována z velké míry na skutečnosti, že nikdo nic neví, že lze mnohé obratně namluviti, že je možno obracet kabát podle potřeby: buď ukazovati potrhaný, trudný líc nebo skvělý rub. Hospodářská politika je u nás ještě stále více méně handl. Linie je velmi klikatá a slouží jen k ozdobě příležitostných projevů ministrů, nebo generálních tajemníků. Jinak se ukládá ad acta.

LITERATURA A UMĚNÍ

Zdenka Münzerová:

O falešné kráse knih.

Knihy, jež psali středověcí mniši v klášteřích, byly uměleckými díly po vnější stránce. Nebyly jimi však proto, že by jejich zhotovitelé měli bibliofilské snahy. Všecky výrobky tehdejších řemeslníků byly uměleckými výtvoři; jejich tvůrce jinak pracovat neuměli. Každý řemeslník byl členem cechu, který měl na mysli zájmy svých členů. Samostatných mistrů bylo jen tolik, kolik jich město skutečně mohlo potřebovat, nebylo tedy konkurence v dnešním rozsahu. Doba učení byla dlouhá a pak bylo každému ponecháno tolik času, kolik ho k dokonalému vyhotovení objednaného předmětu potřeboval. Nebylo seriové výroby, každý předmět byl individuálním výtvořem svého výrobce, jenž mu vtiskl známku své osoby, svého vkusu.

Umění psaní bylo ve středověku takřka privilegiem mnichů v klášteřích — připomínám, že tehdy málokterý panovník toto umění ovládal. Původně byl v každém klášteře některý mnich pověřen úkolem vyhotovit pro potřebu kláštera samého církevní knihy. Písmo došlo tehdy na své vývojové linii k tvarům gotickým, jež samy o sobě byly tak složité, že je bylo nutno ne psát, nýbrž v pravém slova smyslu malovat. Pro větší zřetelnost a přehlednost byly začátky kapitol psány rumělkou (rubrum, odtud rubrika), což zavdalo mnichům patrně podnět k výzdobě ornamentální i figurální, která se stále více blížila umění malířskému. Vzpomeňme jen krásných iniciálek z doby karolinské a knižních výzdob mnichů irských, jež byly později zvláště v německých klášteřích hojně napodobovány. Mnich pracoval na knize leta, všecky duševní schopnosti, všechn vkus a všecky estetické i náboženské city vkládal do svého díla — tvořil knihu, jež obsahovala a šířila slovo boží. Co pro něho kniha znamenala, kolik námahy ho stála, jak dlouho na ní pracoval, dovídáme se z veršů a průpovědek, jimiž mniši knihy často zakončovali a v nichž prosili, aby s knihami bylo dobře nakládáno. — Pergamenu, který si sami zhotovovali, používali buď proto, že papír ještě do Evropy nepronikl, nebo že nebylo důvěry v trvanlivost papíru. Podobně pracoval i frater ligator, mnich vazač. Tehdejší kniha byla do nejmenších detailů výrazem své doby. Využívala všech technických možností a vyhovovala všem na ni kladeným požadavkům.

V třináctém století vzrůstá s rychlým vzestupem měšťanských tříd poptávka po knize. Výroby knih chápou se laikové, německy zvaní Briefmaler, kteří opisují knihy na objednávku, vyhotovují svým spoluobčanům smlouvy, píší prostě vše, po čem je poptávka. Organizují se v cechy, jimiž jsou chráněni jako všichni řemeslníci, psaní však zůstává uměním přes to, že se vyvíjí i běžné písmo psací, jehož však k oficiálním účelům není používáno.

Kultura se šíří do měšťanských vrstev, roste potřeba knihy, počínají náběhy k tisku ve formě špalíčkových knih, jejichž celá strana byla vyryta do dřeva (obyčejně obrázek s doprovázejícím textem) a otištěna velmi primitivně na papír, který zatím též získává obliby.

Docházíme pomalu ke Gutenbergovi a prvním tištěným knihám. Ani zde se nedá mluvit o krásné knize jako výplodu bibliofilských snah. Gutenberg nemyslel na nic jiného, než jak zhotovit knihy stejně dokonalé jako byly rukopisy, jež by však byly levnější a jež by bylo možno zhotovovat rychleji, ve větším počtu exemplářů, neb tak to doba vyžadovala, taková byla poptávka. Ne proto, že by byly ilustrace tištěné nevyhovovaly vkusu a požadavkům doby, vynechával Gutenberg místa pro výzdobu, která byla pak dodatečně vmalována, nýbrž proto, že bylo zvykem začínat kapitolu iniciálkou a že Gutenberg ji neuměl tisknout.

Pomalu poznávaly se techniky nové, došlo se k poznání, že dřevoryt možno tisknout zároveň se sazbou, byly vynalezeny nové techniky — mědirytina, lept. Knihy, jež byly tištěny, byly stále ještě knihami náboženskými, tedy také vztah laika k nim byl pod vlivem jeho vztahu k Bohu, kniha musila být krásná, slavnostní.

Že hnutí jako humanismus a reformace nezůstala bez hlubšího vlivu na vývoj knihy, je samozřejmé. Nejen že kniha se změnila obsahem, i požadavky na její zevnějšek se změnily. Gotické písmo je zaměněno antikvou, domnělým písmem římským, ve skutečnosti minuskulí doby karolinské. Výzdoba odpovídá stoupající radosti ze života, zdůrazňování individuality. Mnoho bylo psáno, mnoho tištěno, a ve všem, jak v obsahu tak ve formě, jeví se radost ze života a z tvoření. Vzpomeňme si na krásné tisky Itala Alda Manutia, zvláště pak na německé tisky doby Maxmilianovy s dřevoryty mistrů Dürera, Cranacha, Schongauera a j. Dochází k vývoji titulního listu, který má dekorativním způsobem hlásat a zdůrazňovat jméno autora, jež jsme ve středověkých knihách nalézali jen na konci knihy, a i to jen zřídka. Zdůrazňuji, že zde nešlo o snahy bibliofilské, kniha obsahem i vzhledem a materiálem odpovídala prostě duchu a požadavkům doby.

V době Lutherově proniká kniha do širších vrstev, stává se téměř předmětem užitkovým, je po ní značná poptávka, a má-li se této poptávce vyhovět, je třeba přikročit k zrychlené a zlevněné výrobě, kterou trpí výroba knihy; papír byl horší, tisk rovněž, starých dřevorytů bylo bez výběru používáno k novým tiskům.

A tak odpovídal vývoj knihy neustále vývoji doby, kniha zřetelně ukazovala i vlivy baroku a později rokoka.

V 19. století ovládají knižní výzdobu v Německu Menzel, Ludvík Richter, ve Francii Daumier. Vedle knih vyzdobených těmito opravdu hodnotnými umělci objevují se však knihy, jichž obsah není v naprosto žádném vztahu k jejich výpravě. Obrazy — neb ilustracemi se už často práce výtvarných umělců nebo »umělců« nedá nazvat — netvoří takřka nikdy harmonický celek s tištěnou stránkou a tím méně slovem. »Prachtbände« se zlatem zářícími ořízkami, hřbety a deskami zasluhují právem opovržení, s jakým dnes na ně pohlíží nejen bibliofilové, nýbrž všichni lidé, mající užší vztah k tehdejší duchovní tvorbě a ke knize vůbec.

Tehdy přišel William Morris, jenž věděl, že náprava je nutná. Vyvolal reakci, která jako vždy vedla k výstřelkům. Začal vydávat knihy ručně sázené a tištěné na ručním papíře, které ručně vázal, vracel se k vzorům z 15. století. Že svoje knížky vydával v malém počtu výtisků, je pochopitelné z těchto důvodů: technika, jíž používal, nepřipouštěla většího nákladu, tím

se kniha značně zdražila, takže jen málo lidí ji mohlo zaplatit, a z důvodů hmotných i estetických musil počítat s malým kruhem kupců. To byl vlastně počátek bibliofilie v dnešním smyslu, pochybuji však, že cílem jeho snah bylo dnešní hnutí bibliofilské. Miloval knihu, viděl její úpadek po vnější stránce, chtěl přivodit nápravu a vracel se do doby, která tvořila po estetické stránce nejdokonalejší knihy. Zapomínal, že moderní doba přináší stále vzrůstající poptávku po knize, že potřebuje strojů, jež práci uspíší a zlevní. 19. století přináší rychlost, v druhé polovině rotační stroj s nekonečným papírem, devadesátá leta objevila sázecí stroje. Nastala děla práce, vznikla řada pomocných oborů: písmolijny, továrny na stroje, papírny a továrny na barvy, reprodukční ústavy. Umění Gutenbergovo je hnáno do defensivy všemožnými technikami, jež se snaží zlevnit a zjednodušit tisk. Morris buď neviděl nové možnosti a proto se vracel ke starým vzorům, nebo novými technickými vymoženostmi pohrdal, ale tím působil proti dobovému vývoji.

Ještě dále jdou dnešní bibliofilové. Předstírají lásku ke knize jako k duchovnímu dílu, pravím předstírají, poněvadž člověk, který má vztah k obsahu knihy, má i zájem na jejím rozšíření. Člověk, snažící se o to, aby kniha vyšla pokud možno v nejméně exemplářích a byla co nejdražší, není milovníkem knihy, nýbrž milovníkem kuriosit.

Jsem daleka toho žádat, aby knihy jen proto, aby byly levné, byly špatně tištěny na špatném papíře a vázány špatně nebo vůbec ne. Bylo by to stejně nesprávné ocenění duchovního obsahu knihy jako v případě opačném. Výprava každé knihy měla by odpovídat její vnitřní ceně a jejímu úkolu, měli bychom od ní žádat totéž, co žádáme dnes od všech předmětů denní potřeby, k nimž, jak myslím, můžeme bez nadsázky počítat i knihu.

Mluví se dnes mnoho o bytu moderního člověka, žádáme, aby každý detail v něm byl účelný a levný a docházíme prakticky ke zkušenostem, že i věci účelné, prosté a levné mohou být krásné. Oblékáme se účelně nebo aspoň o tom mnoho mluvíme, využíváme ve všem, co nás obklopuje, dnešních technických vymožeností.

Kniha se stala nerozlučnou složkou našeho života, stala se předmětem denní potřeby. Proč na ni neklademe stejné požadavky? Zkušenost nás přesvědčila, že těmto požadavkům je možno vyhovět.

Požadavky, jež by každý rozumný člověk, mající ke knize rozumný vztah, kladl, daly by se rozdělit na požadavky praktické a estetické. Základními požadavky praktickými by byly: dobrý tisk, odpovídající hygienickým potřebám moderního člověka, dobrý trvanlivý papír, dobrá pevná vazba. Každému z těchto požadavků praktických odpovídá požadavek estetický: Krásně řezané písmo, krásný papír, krásná vazba. Vedle toho: sazba tak na papíře umístěná, aby stránka tvořila harmonický celek, tedy proporce písma, odpovídající formátu stránky, zbarvení papíru, odpovídající zbarvení tisku, vazba, odpovídající materiálem i provedením obsahu knihy i tisku a papíru. Jsou-li ilustrace nutné, pak i ony musí tvořit s tištěnou stránkou harmonický celek, musí k nim být použito technik příbuzných tisku. Dávala bych však vždy přednost výpravě pouze typografické, která poskytuje mnoho krásných, snad ještě nedocenených možností. Všem těmto požá-

dvákům může vyhovět strojový papír i strojová sazba. Rozhodovati však musí obsah knihy a její duchovní hodnota. Detektivkám není třeba věnovat přílišnou péči, stačí dobrý tisk a působivá obálka, poněvadž, byť byly sebelepší, čteme je jen jednou, pokud nevíme, jak to dopadlo. Potom už ji neschováváme, nečteme, i když na ni nezapomínáme.

K dobré, obsahově krásné a hodnotné knize se rádi vracíme, chceme, aby i na venek byla dlouho krásná, aby se nerozpádala ani vazba ani papír. Zde žádáme onu harmonii obsahu s písmem, papírem, vazbou a, je-li nutná, tedy i s ilustrací. Ale tím neříkám, že by měla být ručně sázena, tištěna na ručním papíře a ručně vázána do kůže nebo do pergamenu, nemluvic ani o lidské kůži nebo kůži z úhoře, která prý je zvláště krásná a trvanlivá, a o jiných stejně drahocenných jako podivných látkách, ani že by výtisk měl být číslován. Kniha má být krásná v onom shora popsaném smyslu a zároveň cenou dostupná každému, kdo ji chce číst, kdo ji má rád a chce ji mít v knihovně.

Pochybuji, že existuje autor, který by si přál, aby jeho díla vycházela ve 300 exemplářích na japonsku v kožené nebo pergamenové vazbě za cenu dostupnou jen lidem hodně bohatým a aby o ní referoval jen bibliofilský časopis, poněvadž žádný novinář-referent si ji nemůže koupit — a knihy ve 300 exemplářích na japonsku tištěné se přece denním listům k recenzím nepošílají.

Jsou-li lidé, kterým kniha je sběratelskou kuriositou, a jsou-li nakladatelé, kterým se vyplácí a líbí takové edice, buďsi, proti vkusu se nedá nic namítat, ale nesmí tím trpět ani autor ani čtenář, a nakladatelé, vydávající takové knihy, nesmějí naříkat na krizi české knihy.

Připouštím, že jsou knihy, které možno vydávat jen ve velmi omezeném nákladu, protože jejich obsah nebo úroveň je taková, že najdou jen málo čtenářů. Ale tyto knihy zdražuje malý náklad už sám o sobě dostatečně a není tedy třeba zdražovat je ještě více přepychovou výpravou. Knihy takové ostatně nepřicházejí ani pro bibliofila-nakladatele ani pro bibliofila-sběratele v úvahu. U knih vědeckých je samozřejmé, že bude více přihlíženo k stránce praktické než estetické.

To, co se nazývá obvykle bibliofilii, je ve skutečnosti často bibliomanii, protože sběratelství knih stává se vášní, člověk, toužící po unikátech, ztrácí vztah ke knize jako dílu duchovnímu, je zachvácen touhou mít něco, co nikdo nemá nebo co má jen pokud možno nejméně lidí. Knih, které tvoří jeho sbírku, nečte, dívá se jen na ně a ukazuje je stejně jako unikáty nebo kuriosity jiné. Že je nečte, chápu, bylo by to tak, jako kdyby sběratel starého porculánu pil kávu z míšeňského koflíku značky Marcolini, o němž vypráví, že je ze soupravy o několika málo dílech, vyrobené pro hraběte X. Y.

Kniha, jak jsme ze stručného historického nástinu viděli, odpovídala vždy požadavkům a duchu doby a jejím technickým možnostem. Uvědomme si, jaké požadavky na knihu klade naše doba, uvědomme si, jaké technické možnosti naše doba poskytuje, vzpomeňme si na vše, co se o duchu naší doby mluví a píše, a pak poznáme, že knihy, vydávané a sbírané bibliofily, těmto podmínkám nevyhovují a jsou zjevem naprosto nezdravým.

P. Eisner:

Jaká kulturní propaganda pomůže a jaká ne.

Kde jsou peníze, rodí se samočinně nové; kde je vliv a moc, rostou samy sebou dál. Stejně v oblastech nedostatků: z nemoci vzniká nová nemoc, z nemohoucnosti nová nemohoucnost, z bídy bída, a každé neštěstí je také proto neštěstím, že vleče za sebou další. To je železný zákon. Slovo, jež pronáší jevištní postava Nestroyova, že totiž je zpropadená smůla, že právě boháč mají nejvíc peněz, není jen slovní hříčka, ale životní pravda. A platí v životě národů navlas tak, jako v životě jedinců.

To znamená, že ke všemu ostatnímu, co ztěžuje život malému národu, bude také ještě nucen starat se zcela jinak než velký národ o známost své kultury ve světě. Bude nucen propagovat tam, kde by propagace nemělo být třeba; přicházet s nabídkou, kde by vlastně bylo důstojnější čekat na poptávku; vnučovat se téměř, kde by měl být vyhledáván.

Kapitola české kulturní propagandy nedatuje se teprv od 28. října 1918. Je mnohem starší; od toho dne však stává se zájmem také státním, kde dřív byla zájmem pouze národním.

Česká kulturní propaganda v cizině naráží hned předem na dvě velké nesnáze. První je nezájem západní Evropy včetně Němců o Slovany. Nezájem již tradiční. Válka vzbudila na západě zájem o Poláky, Jihoslovany, Bulhary, mnohem menší měrou o Čechy a Slováky; byla to galvanisace čistě vnější, a zájem dnes téměř pominul.

Zájem o ruskou kulturu, mocně podnícený revolucí a technicky živěný německou inflací (ruská nakladatelství v Berlíně, dnes již dávno likvidovanější), pařížskou emigrací atd. pominul rovněž. Staré slovo Slavica non leguntur platí dnes pro evropský západ v nejplnějším slova smyslu, a nejen o knihách, nýbrž o celých národních kulturách.

Druhá a specifická nesnáze je malá početnost národa. Svět je dnes prospěchářský až do toho zájmu o kulturní hodnoty. Tak na př. Němci všimnou si kulturních věcí polských mnohem spíše než českých, ačkoliv vidí v Polácích své nejlitější nepřátele v celé Evropě. Jeden z největších německých deníků má pravidelné stať o polské literatuře a tiskne je za nejprudšího obchodně-politického boje mezi Německem a Polskem; zároveň hází do koše skromnické články o české kultuře, od autora, jehož příspěvky jiného obsahu vítá. To není polská šikovnost: 30 milionů stojí spíše za to než deset. Myslím, že lhostejnost z takových čistě počtářských motivů je horší než politická nevráživost a inspirovaný bojkot; horší, ježto má ráz trvalý. S tím tedy musíme stále počítat.

Věc komplikuje se dále tím, že vůdčí kulturní země Evropy, Francie a Anglie, byly v kulturní sféře a především v oblasti literární vždy do značné míry soběstačné a že i jejich nejlepším lidem schází mnohdy orgán pro chápání nejvlastenečtějších projevů slovanské duše. Byli by tu Němci jakožto prostředníci povolání zeměpisnou polohou, starou tradicí německé »světové literatury« a samým ustrojením německého ducha, který potřebuje cizí inspirace, aby se jí oplodnil a obráběl ji dál, podobaje se rafinerii, která má po světě řepaře

a surovárny. Ale dnešním Němcům schází nějaký nový Goethe. Nemajíce ho, berou si svou surovinu tam, kde jim něco imponuje nebo tam, kde jim k tomu dopomáhá obchodní kalkulace nějakého podnikatele knižního, koncertního, výstavního atd. Ježto pak Slavica non leguntur a Slovane neimponují a nový Goethe zdráhá se přijít, selhává dnešní Německo ve svém prostřednickém úkolu pro českou kulturu úplně, pokud jde o jeho spointa n n í plnění. Úspěch dvou českých dramatiků a Janáčkův není zde námitkou: pomohla k němu bída dnešní světové produkce dramatické a operní. Když nebylo rivalů u těch, před nimiž Německo má respekt, sáhlo se — a také teprv po úmorné agitaci překladatelů — k plodům těch nerespektovaných. Faktum je, že všichni překladatelé z češtiny, kteří dosud nedesertovali, mají stoly přecpané vrácenými rukopisy. Morálními soudy se tu nic nespraví, místo rozhořčení je lépe pracovat. Také z toho důvodu, že bude-li se pracovat soustavně, promyšleně a účelně, každá další generace bude mít práci snazší.

Věc vězí, rozumí se, také v tom, že česká kultura má ve všech oborech plody původní a cenné, v žádném však nemá něco sensačního, epochálního. Je dále osudnou komplikací, že právě nejznamenitější české kulturní produkty patří k těm, po kterých není žádná poptávka. Vrcholem celého českého umění na př. není posmetanovská hudba, nýbrž lyrika. Ta však není artiklem evropského dne. Za to zas krásná prosa, která má dnes po světě tak dobrý trh, není schopna vývozu, t. j. mezinárodní soutěže.

Dle toho nutno se zařídit. Třeba vědět, co cizina a každá její země může z produktů české kultury konsumovat. Jistě nebude to Jirásek romancier nebo dramatik. Nebude to český román — dosavadní — ne tedy český román se svými zvláštnostmi (řekněme přímo kazý) stavby a slohu.

Vždy bude nutno dobře znát všechny zvláštnosti prostředí, pro které propagační čin je určen. Především vkus, záliby, sklony a potřeby tohoto prostředí. Je tedy zcela pochybeným podnikem vydávat anglicky české pohádky, a to i tehdy, je-li překlad dobrý a nesměje-li se mu po Praze každý učitel angličtiny. Anglické nurses znají totiž pohádek právě dost. Františka Langra »Krysař« je novelistický klenot, který se před lety skvěle vyjímal ve »Fackel« v překladu Otty Picka. Ale udělat »Krysaře« anglicky, jak se, tuším, stalo v jedné subvencované anthologii české novelistiky, je nerozum: Angličan, i velice vzdělaný, nesmíří se s takovou látkou nikdy.

Obdobné požadavky platí i pro ostatní obory. Kdo vydává pro cizinu českou grafiku, má vědět, že Němci a jiní nemají nejmenšího orgánu na př. pro Aleše, o němž říkají, že je špatným protějškem ke Schwindovi a Richterovi. Velký omyl, zajisté, ale úkolem kulturní propagandy není, aby se hrdlila s omyly. Kdo propaguje českou hudbu, musí vědět, že cizina nemá plného sluchu pro genialitu Smetanovu, dávajíc namnoze přednost Dvořákoví, atd. atd.

Netřeba, myslím, mluvit o takových samozřejmostech, že vše, co jen zdaleka zavání folklorem, patří do cestovních průvodců a ne do děl kulturní propagandy. Fakt, že na Slovácku nosí se kožichy s rozkošnými tulipány a že zvonice na Podkarpatské Rusi mají originální tvary, může nás v Evropě letadel a radia jen zdiskreditovat jako pittoresc people.

Z toho všeho podává se samo sebou: Kulturní propagandu nelze usměrnit ke skutečné účinnosti bez stálé poradní pomoci skutečných znalců, kteří by radili, čeho nutno nechat, co nutno dělat a jak to dělat. Venkonce nutno abstrahovat od toho, co se líbí a cení doma, neboť de gustibus est disputandum a svět je vždy ochoten disputovat o těch věcech aspoň plnou nevšímavostí. Nutno využívat módy a daných tendencí celých vrstev v cizině. Tedy na př. šířit českou sociální lyriku kanály mezinárodních dělnických organizací, účinkovat na katolické kruhy v cizině nikoliv Havlíčkem, nýbrž na př. Jakubem Demlem atd.

Právě teď dožaduje se náš zahraniční obchod zřízení poradního sboru pro otázky zahraničního obchodu. Má k tomu plné právo. Ale také kulturní propaganda je vývozem svého druhu. Je jen spravedlivě a naléhavě nutno, aby i pro ni fungoval nějaký poradní sbor. Neboť že přes nejlepší vůli a horečné úsilí a věru velké peníze stalo se za těch dosavadních devět popřevratových let v tomto oboru mnoho pochybeného a že nutno jednou vyřídit tolikéž opomenutí a zaplnit mnoho, mnoho mezer, vůbec pak celé činnosti vzít její ráz improvizovanosti ad hoc, osobní záliby a osobních vlivů, o tom nebude pochybovat nikdo, kdo sleduje tuto činnost a její výsledky.

Jde tu o práci velice delikátní, přímo lékárnickou. Předmětem davové spotřeby produkty české kultury v cizině zatím nebudou (je tu jedna výjimka: Švejk. Ale ta výjimka začíná nám zalézat zatraceně za nehty. Zeptejte se diplomatů.) Vývoz provádí se pro několik stovek lidí, kteří mají dobrou vůli poslouchat, mají kulturní kuriositu a znamenají něco na světě. Pro ty lidi nutno vybírat a vědět, co je chytne. Nebude to vždy to, co se vám líbí. Nesmíte vůbec celou tu věc dělat, jak se vám líbí. Pohádky si nechme doma. Kraslice rovněž. A tento román zde z domkářského života pod štíty krkonošskými je skvělá věc. Ale až do Podmokel. Ani o krok dál.

ŽIVOT A INSTITUCE

Dr. Fr. Kočí:

Čtyři léta na Borech.

II.

Práce, to nebyl malý problém. Pracovat za malinký plat, dělat i práci fádni, při níž člověk sedí u stolku a mechanicky pohybuje rukama jako stroj. A ať je to lenoch rozený nebo lenoch z návyku, vznítit v něm mravní vztah k práci a umět jej udržet. Nic mne neuspokojovalo, všechny výrobky mi připadaly příliš hrubé. Opatřili jsme si dyhovací zařízení a dělali jemné práce nábytkové, pak knihařské stroje a typy, a přestali jsme lepit knihám na hřbet papírky. Za naše vazby nebylo potřeba se stydět. A do kovodělnické dílny soustruh. To Škodováci nám ho prodali za maličkost. A co jsme pak už krásných věcí mohli vyrobit! Všichni, kdož po nás přijdou, budou blahorečiti. V košíkářství dospěli jsme až k luxusní výrobě z bílého rákosu.

Ale i vnitřnímu, mravnímu vztahu k práci bylo věnováno úsilí. O práci jsem často k vězňům mluvil. První máj, to byl u nás opravdu svátek Práce. Jak po-

zorně naslouchali mému výkladu na Sovovu báseň »Práce, modlitba rukou«. A ty »rakve z čerstvého dřeva dobré práce, i rubáše, v nichž mrtví cítí se doma«, uvázly v mnohé hlavě na dlouhou dobu. I ve filmu jsme jim jednou práci ukázali. To práci v dílnách Fordových. A řekl jsem jim tehdy: »Ti tam pracují hbitěji nežli vy.« A doplnil jsem to pak ještě výkladem o americké ekonomii práce podle inženýra Špačka. Vyvolalo to v ústavě velké hnutí.

Však i naši práci vězňové posuzovali. A bylo dosti kritik, zda-li by se ten či onen z nás uživil, kdyby nebral na prvního gáži a byl postaven do otevřeného životního boje.

Dobré slovo pro vězně, to je tichý, úrodný déšť na vyprahlou půdu. Bylo na Borech málo lidí, kteří by se nebyli těšili na nedělní schůzky v centrále pod věží. »Byla to jediná výchova, kterou člověk v životě měl«, psal mi jeden vězeň potom zvenčí. Výchovy bylo vskutku nejvíce zapotřebí a také jsme o ni nejvíce usilovali. Přišel mladý člověk, který v životě zakolísal, a bylo otázkou: buď se pozná a ustálí, anebo se tu zkaží, a půjde to s ním tak dál. Řešili jsme v nedělních přednáškách střídavě s panem učitelem Kvasničkou témata mravní a sociální, přihlížejíce k proviněním vězňů a k prostředí i poměrům, z nichž vyšli. Někteří vězňové znali mé přednášky téměř do slova. Sám jsem si to již tak nepamatoval. Stálého kinematografického aparátu jsme neměli, »kinem« nazývali vězňové skiopikon. Ale i ten přístroj konal nám občas dobré služby.

Lidová výchova je ve vězení velmi cennou věcí, a je potřeba stále ji doplňovat. Prohlížel jsem jednou u vězně v kobce knihy na polici a nalezl jsem tam Vernerův román. »Čtete takové věci?« táží se. »Nikoli,« zněla odpověď, »ani tomu dobře nerozumím«. A tehdy jsem hned dal zřídit osobní kartothéku vězňů pro účel knihovnický. Každý vězeň měl v knihovně uložený lístek, kde byl popsán podle vzdělání, zaměstnání, způsobilosti a chuti k četbě. Pak už se lépe a účelněji půjčovalo. Vedle vhodné beletrie dostával vězeň poučné knihy ze svého oboru, a vyhovovalo se i jeho přání. Mnozí si nesli domů celé sešity výpisků z odborných knih svého povolání.

O knize udělal pan učitel Kvasnička vězňům jednou vřelý výklad na téma: Kniha — nejlepší přítel. Povzbudilo to liknavé čtenáře. Ale sami zachovávali jsme v tom opatrnost. Nepřál jsem tomu, aby se u jednotlivců vyvíjela čtenářská manie na úkor chuti k práci a praktickému povolání.

Něčeho je ve vězení zapotřebí k zidealisování života. A k tomu nám sloužily zpěv a hudba. Obě jsem zavedl záhy po svém příchodu. Bylo to skutečné zjasnění jednotvárné šedi vězeňského života. Zpívali Smetanovo »Věno« s jemným odstupňováním, Foerstrova »Oráče«. »Láska, bože, láska, kde tě lidé berú!« Jak se to krásně neslo ústavní centrálou. Hráli Dvořáka, Händla, Bethovena, Griega. I sám měl jsem libůstku, že jsem vězňům hrával na housle a zpíval. A to se tlačili v neděli do kaple i jinověrci a bezvěrci, když cítili, že něco bude. Dvořákovy »Biblické písně«, to byla má zvláštní záliba. »Hospodin je můj pastýř. Vodí mne po stezkách spravedlnosti pro jméno Své!« Tak jsem nejen zpíval, ale i cítil. Spravedlnost jsem hledal a tužil jsem její blízkost.

Ke vši práci organizační byly i velké starosti rázu hospodářského. Třikrát byl ústav za ta čtyři léta roz-

kopán. Jednou se zaváděla voda, podruhé elektrické světlo, potřetí ústřední topení. Pěkný kus práce vyžádalo si připojení zemědělského statku k trestnici. Kam s rolníkem a zemědělským dělníkem, kterého osud zavál do trestnice? Zajisté, že nejlépe s ním zase na pole. Zůstane mu zachován dosavadní způsob práce, méně přivyká trestaneckému žargonu. A mimo to bylo potřeba ozdravovny pro neduživé a přechodné stanice pro ty, kdož dosáhnou záhy svobody.

Byla to práce! Byla to čtyři léta boje se staletou tradicí, čtyři léta boje s nepřízní poměrů. Kdo to mohl pochopit a ocenit? Veřejnost? Je málo kritická a příliš náladová, aby pochopila, že práce pro obrodu jejích členů je práce pro ni samu. Je to práce pro zloděje, podvodníky, loupežníky. A to je odiosní práce.

Ale někdo přece chápal. To byli oni, zlodějíčci, podvodníci, loupežníci, zabijáci. Ucítili dech nové víry. Projevili vděčnost a uvědomili si odpovědnost. A říkali: »Na Bory není možno se vrátit, nebylo by možno pohledět řiditeli do očí.« Málo se jich vrátilo. A nemohl bych ani všechny zatratit. Pro vězně je venku příliš tvrdý kus chleba.

Jsou již za mnou ta čtyři léta. Bylo to dílo lásky. A co dál? Který že kout hodláš vysmejčit oddaným služebníkem svým, ó res publica? Že mám oblékat červený talár? Nikdy nehořelo mé srdce tou barvou! A jaká ironie osudu! Sedm let smířovat lidské viny a teď usvědčovat zlodějíčky, podvodníčky, loupežníky a zabijáčky? Kdo že to bude sedat vedle nich na lavici obžalovaných? Neschopní rodičové, nesvědomití mistři, vyděrační zaměstnavatelé, hrabiví hospodští, ano i celá společnost, neschopná uživit vetchého vyssavače vyhledovělé nevěstky, sahající před činží do náprsní kapsy svého návštěvníka, společnost utrácející životodárné noci v barech a tančírnách, společnost vznecující svými podniky na zisk vypočtenými dřímajícími zvířecími pudy v člověku! Pah, i tu bude třeba nalézt cestu k uspokojení touhy po vyšší spravedlnosti!

DOBA A LIDÉ

N. Melniková-Papoušková:

Rehabilitace lásky v Rusku.

I.

Revoluce a živelná hnutí davu vůbec závisejí podle mého soudu mnohem více, než se zpravidla soudívá, jak na temperamentu vůdců, tak — a to ještě více — na temperamentu těch, kteří se kolem nich podle tohoto příznaku seskupují. Temperament souvisí do jisté míry vnitřními a neviditelnými nitkami s pohlavím. Tím a jen tím můžeme si vysvětlit, že otázky pohlaví a otázky mravnosti vystupují a někdy dokonce se dostávají do popředí ve chvíli, zdálo by se, nejméně vhodné.

Ohlédneme-li se i do doby nepříteli vzdálené, uvidíme na příklad, jakými ohnivými písmeny plane nad obrozou francouzskou společností princip »rehabilitation de la chaire«, kolik nepřátel přivodil samotnému hnutí, ve své podstatě sociálnímu, lze si až těžko představit. Jiným, neméně jasným příkladem mohou být ruští nihilisté. Jako celek byli jakousi neorganisovanou politickou stranou, snažící se svrhnout existující režim a vybudovat

na jeho místě nový život na základech pouhého rozumu, ale širokým vrstvám stali se známými hlavně svým zevnějškem a svobodným poměrem mužů a žen. Nám teď sice takový poměr není nic překvapujícího, ale nemáme důkladného vysvětlení, proč se dalo právě tím směrem hnutí, které mělo tehdy v Rusku důležitější a závažnější nepřátele. Jak jsem řekla již na začátku, zdá se mi, že rozřešení spočívá v neprobádané ještě důkladně úloze, kterou hraje temperament a pohlaví v massových hnutích všeho druhu.

Pokládala jsem za nutno napsat těchto několik vět jako předmluvu k tématu, kterým se budu zabývat. Mám na mysli onu úlohu, kterou hrají pohlavní styky a láska dosud trvající ruské revoluci. Ať vezmeme názory přívrženců či odpůrců komunistického převratu, velmi brzy narazíme na otázku pohlavního poměru, rozkladu rodiny atd., rozdíl bude jen v tom, že jedni budou obviňovat celé Rusko z mravní zkázy a druzí ospravedlňovat často nepříteli důvtipnými teoriemi skutečnou mravní zkázu a rozklad.

Vezmeme-li sovětské noviny, říkám úmyslně sovětské, a ne emigrantské, a literaturu o aktualitách, tu nám hned padne do očí, jak velké místo je v nich věnováno pohlavní otázce, lásce a rodině. Už množství přednášek a disputací o tomto tématu ukazuje, že nejširší massy se zajímají o tyto otázky, že nejen mládež, ale i dospělí ocitají se v slepé uličce před věcmi, které před desíti, patnácti léty nevzbuzovaly pochybnosti nebo alespoň budily dojem, že všechno je v pořádku. Musíme mít odvahu dívat se věcem přímo do očí a nespokojovat se běžným míněním, že »mladé pokolení ze svobod upadlo do mravní zkázy, ne, za našich dob bývalo lépe«. Může se říci, že několik posledních generací není o nic horší ani demoralisovanější než generace předešlé, jen jejich život nabyl jiné, neobyčejné formy, urážející právě proto staré lidi. Pokud pak jde o všechny ctnosti starších generací, pak »tradice je čerstvá, ale těžko jí uvěřit« ze dvou příčin — předně více či méně statní staří lidé provádějí neřesti se stejnou chutí a ve stejném množství, jako mladí, to jest rozvádějí se, žení se také pětkrát za rok, jako jejich synové a za druhé nespádli přece s měsíci ti mladíci a dívky, kteří nyní děsí mravně starce, — vždyť ti je přece vychovali, proč tedy jim nedovedli vštípit správná pravidla a morálku? Kdybych se nebála, že budu příliš obšírná, vyprávěla bych o jedné rodině se čtyřmi pokoleními, se kterou jsem byla blízko známa, mně osobně stačí tento příklad, abych nabyla přesvědčení, že rozklad rodiny v Rusku, ostatně stejně jako v celé Evropě, připravoval se alespoň po celé století, že rodinu neudržovalo vnitřní mravní přesvědčení, ale strach z vnějších zákonů, veřejného mínění, a u žen také strach z toho, že nemohou se žít vlastní prací a strach z neregulovaného rození dětí. Revoluce uvolnila tyto ventily, všechno se popletlo, ztratily se všechny regulátory, starci a téměř ještě děti se octly na jedné ploše. Rozdíl mezi nimi je jen ten, že starší ztratili společnost, která byla od základů rozbořena, stále ještě se bojí veřejného mínění a z ohledu na ně jsou dvojáci jak slovy, tak skutky, ale mládež, která vůbec neznala společnosti, jedná přímějí a nepřikrývá se frázemi.

Nepopírám, že v hlavě moderní ruské mládeže musí být ještě větší popletenost, než u lidí, kterým je nyní, řekněme, 40 až 60 let. Jak si máme všechno objasnit, když si přečteme na příklad takový úryvek z knížky

»Právo na lásku« (Právo na lásku), která vyšla koncem loňského roku:

»Něco jiného je nihilismus, přenesený do revoluční atmosféry našich dnů. Prostředí se změnilo od základu, otočilo se o 180 stupňů, co bylo tehdy prospěšné, je nyní škodlivé. Neúcta ke společenským normám, boj s mravním řádem buržoasní společnosti byla svatá věc, v sovětském státě tíž boj je ryzí protirevolucí. Když nihilismus kašlal na »rodinné právo« carské sbírky zákonů — byl to protest, který rozvíklával ustálenosti carského řádu, když však komsomolec kašle na sovětský zákon o manželství — zadupává výhonky nového způsobu života, podkopává základy socialistické společnosti.«

Jak zde má člověk pochopit, že žít beze sňatku s dívkou a opustit ji, jakmile se omrzí, bylo za carské vlády skvělou vlastností a za sovětské vlády zločinem, přes to, že tíž sovětská teoretikové tvrdí, že všechny morální zákony jsou přežitkem buržoasního řádu. Když si přečtete takový úryvek, možná, že ne jeden komsomolec bude litovat starého režimu — člověk měl své potěšení a ještě měl z toho čest.

Mezi hlasateli a teoretiky nového poměru muže a ženy v porevolučním Rusku byly dva směry, jeden se omezoval na pouhé popírání lásky — člověk vykoná příslušný fyziologický akt a odejde, nepřemýšleje o tom až do podruhé. Našli se dokonce básníci opěvující toto, zdálo by se, ani zdaleka poetické hledisko. Tak Alexejev píše:

»Teď není čas, teď není čas
na prsou milky hledat klid!
Teď není čas nám žít
v svých duších lásky blouznění.
My přišli po staletích sloužit
horoucí krve sloužení.«

Jiný básník šel ještě dále a soudě, že proletářský cit spočívá v industrialisaci a mechanisaci celého života, přeložil i lásku do jazyka strojů. Hle, co píše Kyrilov:

»O lásce mé všem budiž známo,
že v náruči své družné
za milenkou mám dynamo
a údy jeho pružné.«

Básník bohužel nepřipojil ke svým veršům žádných údajů, jak se to dělá v praxi a co z toho na konec vyjde. Víme jen, že druhý neméně potrhlý básník, který také své doby hlásal rozmanité teorie, nesnesl podobného mučení a zařval na celé kolo:

»Nám přejedly se papírové slasti,
nám dejte chleba žitný žrát!
Nám přejedly se papírové vášně,
nám dejte s živou ženou spát!«

(M a j a k o v s k i j.)

A kdo jiný než Majakovskij křičel, řval, hučel o novém světě, kde budou housky růsti na stromech a všeliká potěšení sama budou padat do klína? Tedy i jeho bohatýrskou náuru to zdrbalo a pocítil potřebu prostých reálných, lidských vztahů, založených na citu a ne na mozkových výmyslech, žádajících, aby člověk nespal se ženou, ale s Dieslovým motorem.

Druhá skupina teoretiků má větší historický základ. Povšechně odmítají lásku jako takovou, pokládají ji za šosáctví a redukují celý složitý komplex zážitků na pouhý pohlavní akt, opírajíce se při tom výlučně o materialismus. Jejich rozdíl proti prvním spočívá v tom, že uznávají a dokonce si vysoce cení fyziologický požitek, pro

který si nečiní starostí s předmětem, dávajícím jim tuto rozkoš. Tak kdysi uvažoval Turgeněvův Bazarov, který však se zastudil hned při prvních krocích. S našeho dnešního hlediska mohou se »Otcové a děti« vůbec pokládat spíše za apothesu nebeské povznesené lásky než za obraz a jak se kdysi říkalo dokonce zaujatý obraz pokrokové mládeže. Pravým praotcem, kterým se mohou chlubit všichni komsomolští Don-Juanové a nadčlovkové s marxistickou podšívkou, je Mark Volochoz z Gončarovovy »Strže«. Uvedu dva krátké citáty, ve kterých Mark Volochoz vykládá své Credo:

»Jaké pohlížení do dálky? Jaké to filistrovství — odměřovat si stále štěstí na sáhy a pudy? Popadni, chyť je v letu a pak po dvou třech hltech, aby se ti nezprotivilo, hledej si jiné! Nezkysni na jednom místě jako hlemýžď a nezavěšuj se na jednom suku. Viset si navzájem na krku, dokud je chuť, a pak se rozeít.«

O několik desítek stran před tím vyslovuje svůj názor na lásku a na manželství ve sporu s Věrou ještě jasněji:

»U vás reflexe nabývá převahy nad přírodou a vášní. Vy iste slečna, checete se vdát! To není láska. To je nudné! Já potřebuji lásky (láskou rozumí fyziologický požitek), štěstí!«

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Opustila nás Francie?

Paříž 11. března 1928.

Vážený pane redaktore,

dovolte mi, prosím, dotaz, na jehož odpověď jsou jistě zvědaví i jiní čtenáři Přítomnosti, kteří se zajímají o evropskou politiku.

Jak si máme vysvětliti chování M. Brianda a koncesse Svazu národů Maďarsku?

Až dosud provozoval přece Briand politiku Svazu národů, nebo, chcete-li, »nové Evropy«. Zdá se mi proto, že poslední jeho vystoupení znamená naprostou změnu jeho programu. Rozhodně v tom vidím politiku státu, který pro své soukromé a dočasné zájmy opouští zájmy celé Evropy. Jsou to ohledy na Itálii či Německo, které diktovaly tuto změnu, byly dosti silné, aby ospravedlnily hození celé Malé Dohody přes palubu? To jsou otázky, které vyvolalo jednání Briandovo při posledním zasedání S. N.

Nakonec Vás prosím, abyste si nemyslil, že snad ve vysvětlení hledám nějaký nový argument proti min. Benešovi. Pokládám pouze otázku za tak vážnou, že by si zasloužila důkladný rozbor.

S výrazem dokonalé úcty

Radovan Šimáček.

Je vidět, že žijete ve Francii. Ve správné perspektivě jeví se celý případ spíše opuštěním p. Brianda Malou dohodou nežli naopak. Jen pařížský nacionalistický tisk psal o celé aféře tak, jako by Malá dohoda byla smrtelně ohrožena. U nás ministr Beneš hned nazítří po gothardském objevu varoval před přečnováním věci. My víme dávno, jak to s maďarským odzbrojením vypadá, a po zrušení mezispojenecké vojenské kontroly a neutralisaci Společnosti národů vstupem Německa nelze proti tomu kloudně nic jiného podniknouti než co již beztak děláme. Zbrojit také a spojit všechny stejné interesenty (Malá dohoda). My se Maďarska nemusíme bát. Právní stav je ten, že byla porušena mírová smlouva, kterou Maďarsku diktovaly velmoci a nad níž dozor přísluší dnes S. N. My na to upozorníme. —

Chtěli jsme to zprvu učinit zcela neoficiálně, ale poněvadž stanovy vyžadují písemného podání, nezbylo než vyrobit notu nebo noty. Víte, jakou to dalo práci, dostat Malou dohodu na jednu linii. Jugoslavie byla prudčí (k vůli Itálii), Rumunsko z téhož důvodu mírnější. Žádné radikální zakročení jsme nežádali. Hodinové rafie nelze posunovat zpět. Příležitostně, na konferenci odzbrojovací budeme moci případu použít dokumentárně. Máme-li odzbrojovat, musí nejprve být zaručeno odzbrojení těch, kteří se k němu již zavázali.

Francouzští nacionalisté vrhli se s obvyklou bravurou do beznadějného zápasu — nikoli ovšem k vůli nám a Maďarům, nýbrž k vůli Německu. Chtěli precedens pro kontrolu S. N. v Německu. Ale to právě musilo vzbudit podezření a mobilisovat všechny odpůrce »petrifikování« mírových smluv a vybudování S. N. v hotový nadstát s kontrolou, at jednostrannou či obecnou. Francie musila být v této snaze izolována a nemohla tudíž se svými tendencemi prorazit, jež ostatně Briand sám nepřijal za vlastní. Jak patrně, nemůže zde býti řeči o obětování Malé dohody, která, chceme-li na věc hleděti takto, obětovala se sama. Francie učinila ústupky, jako musí učinit každý, kdo je slabší v určité partii, ale nikoli proti dosavadnímu programu, nýbrž právě podle něho. Ve Společnosti národů možno postupovat jen kompromisně. Maďari byli nuceni podrobiti se vyšetřování, kulometry jsou zničeny, zůstaly však ve stanici a budou ještě ohledány, není důvodu nedůvěřovat neutrální komisi věci pověřené, když sama S. N. není již konferencí vítězů. R. P.

D O P I S Y

Dodatek o šmocích.

Milý Peroutko,

myslím, že p. dr. Eisner v »Studii o stylu šmoků« podceňuje českého šmoka. Nezdá se mi, že by byl tak skryt, v běžné frázi, že bychom ho nenašli. Naopak, máme-li denně povinnost pročísti — byť letmo — sloupce patnácti novin, víme už napřed, kde ho najdeme. I v českém tisku vine se jako červená nit — tu ho máte! Český šmok píše se zálibou o zesnulém, který byl znám svojí milou a konciliantní povahou, neví-li, co by o něm řekl. Šmok nepije, šmok ani nechlastá, nýbrž holduje alkoholu, může ovšem také holdovati tanci nebo páchatí jiné nepřístojnosti. Ministrům se nepodávají žádosti, nýbrž výhradně tlumočí. Šmok si vůbec libuje v epické šíři výrazu. Nestací mu, že byl někdo zraněn, nýbrž musí utrpěti zranění. Uteče-li někde zloděj, napíše šmok, že po pachateli bylo zahájeno úsilovné pátrání. Ano, úsilovné pátrání je skvělá česká šmokovina. Českému šmokovi je nepřítel buď odvěký, mluvili o Němcích, zavilý, ale zejména úhlavní. Napadlo vás někdy říci úhlavní pošta? Nebo úhlavní závod? Jistě ne, právě tak jako nebudete mluvit o maďarské zpupnosti, o družné Morávence, sveřepém Turčínovi, stříbropěnné Vltávence a bratrské Jugoslavií. Průměrně slušný člověk se nedomnívá, že obyvatelstvo bylo na výsost rozehvěno, protože někdo neslýchaně drzým způsobem pomaloval třeba poštovní schránky. Průměrný občan — a také šmok je průměrný občan — mluví docela slušně obyčejnou řečí, která je krásná a plastická. Ale sotva vezme pero do ruky, je přesvědčen, že teď musí mysliti zcela jinak, v kolejších frásích, které čte denně ve svých novinách. Dobrý sedlák se mu rázem změní v bodrého rolníka, špinavé nehty Bolemíra Podolského jsou mu lvím spárem, kroupy, jak známo, padají výhradně zvicí holubího vejce, kdežto vojáci jsou

chrabřími vojíný. Postavte šmoka před četou, at zkusi oslovit ji »chrabří vojínové!« Myslím, že by se dříve propadl, než by takovou ohavnost vzal do úst; ale napíše to a myslí si, bůh ví jak je to krásné. Sem patří dále čacký Sokolík a švarná Sokolice. Každý lepší Francouz, který náhodou přijede do Prahy, je mu náš osvědčený přítel, kdežto němečtí poslanci jsou neméně známí »přítelíčkové« našeho národa. Šmok se pohybuje ve směrodatných kruzích a na zasvěcených místech a je vůbec a zásadně naprosto jiný písmem než slovem. Mluví-li s mužem, je hož si váží, říká mu »pane«. Běda, napíše-li o někom »pan X!« Cítíte přece rozdíl: »Co soudí Beneš o situaci« — a »Co soudí pan Beneš o situaci«. Jo, holenku, jak ti začnou v novinách říkat šmokové pan, můžeš se připravit na nějaké sprostáctví. Opravdu — zvláštní, kolik škod nadělá pero v rukou jinak docela slušných lidí!

Tvůj

Hejda.

*

Jonny hraje.

Ctěný p. redaktore!

Článek p. Eisnera v 9. čís. Prítomnosti o opěře »Jonny hraje«, která k nám sice ještě nepřišla, ale v Rakousku už vzбудila mnoho křiku, volá po replice. Pisatel pustil se velmi rozhořčeně do libretta Křenkovy opery, kterou nota bene ani neslyšel. Nevím, míní-li to doopravdy.

Tak Anitta je mu děvkou, není mu však děvkou perversní Salome, z níž jímá hnus i netvora Herodesa tak, že ji dává ubít. Neznám nic odpornějšího v operní tvorbě, než II. jednání »Toscy«, kde je mučen Cavadarossi lotrem Scarpioni, jen proto, aby se Tosca Scarpioni vzdala, a přece se Puccini, o němž má p. Eisner tak vysoké mínění, odhodlal zhudebnit tento krvák. Nu a pan Ochs v »Růžovém kavalíru« nepáchne nevětráním chlévem? A jak! A přece to p. Eisnerovi nevadí! Omlouvá proti Jonnymu Leporello, aby mohl říci, že by Mozart nekomponoval na takové libretto, ale opatrně mlčí o takovém ničemovi Don Juanovi, který vraždí a je schopen každého lotrovství, jen aby mohl mítí kteroukoliv ženu, která mu právě přišla do rány. A přes to ho Mozart zvětčil svojí nesmrtnou operou, která ovšem přežije nejen Jonnyho ale i Vojcka a tucty starých i moderních oper se sebe ctnostnějších neb ušlechtilejších dějem.

Pan pisatel zajisté nezná tří aktovek Hindemitových; třetí z nich (bohužel názvu již nevzpomínám), byl tak erotický — je tak asi vrcholem svinstva, které bylo vůbec kdy zhudebněno. Proč tedy takové rozhořčení na Jonnyho a chvalozpěv vídeňským Hackenkreuzlerům, jejichž řádění dlužno právě tak odsoudit jako třeštění našich »vlastenců« při Vojcku!

Chceme ve všem volnost projevu, i v hudbě! Libretto bylo vždy jen prostředkem k účelu, aby byla napsána nějaká hudba. Špatných librett není málo, a přece byla na ně často napsána dobrá hudba. Libretto Jonnyho není z nejhorších; Křenkova hudba hová dnešnímu vkusu a nemusí s ní ani milovník dobré hudby aneb hudebník povrhnout. Je rozhodně stravitelnější a hlavně širšímu obecenstvu přístupnější než takové Schönbergovo atonální monodrama »Erwartung« aneb zmíněné aktovky Hindemithovy (který je jinak nesporný skladatelský talent).

Dnešní hudba prodělává krizi, a budme rádi, když mezi tolika hudebními plevami najdeme sem tam nějaké to zrnko, které můžeme s chutí přijmout, když je to psáno na libretto jako je Jonny.

Chceme-li soudit, pak měřme všem stejně: Křenkovi jak Puccinimu a Straussovi. Jonny sice oslavuje vítězné tažení jazzu do Evropy, ale ani je nezavinil, ani k němu nepřispěl. Librettista výtěžil z toho látku k opernímu librettu. Tot vše!

Fr. Janoušek.